

Cilt: 1 • Sayı: 2 • Yıl: 2014
ISSN: 2148-3264

Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi

Artuklu Akademi

Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi
Mardin Artuklu University Faculty of Theological Sciences

Kaynaklar Işığında İsrâ ve Mirâç Olayı

Ahmet AĞIRAKÇA*

The Miracle of Al-Isra and Miraj in the Light of the Sources

Citation/©: Ağırakça, Ahmet, The Miracle of Al-Isra and Miraj in the Light of the Sources, Artuklu Akademi, 2014/1 (2), 1-30.

Abstract: The paper discusses the debate on the great miracles of the Prophet Mohammed, namely the Miracle of Al-Isra and Miraj, based on the sources in the literature. It intends, firstly, to address the importance of the miracles in terms of the life of the Prophet and discusses how the miracles took place. Then, the reactions to the miracles derived from the information in the sources were given and lastly the contentious points of the miracles are argued. In this respect, the location of the Al-Masjid Al-Aqsa, whether the Miraj occurred physically or spiritually, whether the Prophet saw his God and the statutes introduced in the Miraj are gone through.

Key Words: The Prophet Mohammed, Al-Isra, Miraj, Miracle, Al-Masjid Al-Aqsa.

Atıf/©: Ağırakça, Ahmet, Kaynaklar Işığında İsrâ ve Mirâç Olayı, Artuklu Akademi, 2014/1 (2), 1-30.

Öz: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in büyük mucizeleri arasında yer alan İsrâ ve Mirâç hadiseleri etrafında literatürde yer alan tartışmaların kaynaklar ışığında incelendiği bu makalede, öncelikle hadiselerin siyer-i Nebi açısından ehemmiyetine değinilmiş ve nasıl cereyan ettiği ele alınmıştır. Daha sonra bu olaylara verilen tepkiler kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında sıralanmış ve son olarak hadiselerin tartışmalı noktaları değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Mescid-i Aksâ'nın nerede olduğu, Mirâç hadisesinin bedenen mi ruhen mi gerçekleştiği, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Rabbini görüp görmediği, Mirâç'ta teşri kılınan hükümler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, İsrâ, Mirâç, Mucize, Mescid-i Aksâ.

* Prof. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı.

Giriş

İslam'ı insanlığa tebliğ etmek ve beşerin hidayetini sağlamak üzere gönderilen son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.), insanlık için bir hidayet rehberi olduğu gibi, Allah'a iman eden ve bu imanı reddeden kimseler için de bir imtihan vesilesidir. Risaletin başlangıcından itibaren yıllar süren ıstıraplı Mekke döneminde Resûlullah (s.a.v.) çileler ve zorluklar çekmiş, onları İslam'a davet etmek üzere kabileler arasında dolaşırken bir sürü hakaret ve sıkıntıya maruz kalmıştır. Yüce Allah, habibinin kalbini huzura kavuşturacak ve Rabbine duyduğu güven ve imanını artıracak bir olay yaşatmayı murad ederek, kevn içinde ona göstereceği bir kısım ayetleri¹ ve mucizeleriyle O'nu sevindirmek istemiştir. Böylelikle hayatında bir farklılık oluşturacak, ona büyük bir mucizeyi yaşatacak olan İsrâ ve Mirâç olayını lutfetmiştir.

İsrâ ve Mirâç olayının ne zaman meydana geldiği, kesin olarak hangi gün ve ayda vuku bulduğu hususunda çok net bir bilgi yoktur. İbn Şihab ez-Zühri'den naklen, birbirinden farklı rivayetler gelmesine rağmen, siyer ve meğazi âlimi Musa İbn Ukbe'nin naklettiği rivayete göre hicretten bir yıl önce gerçekleştiği kaydedilmektedir.² Olayın hicretten on altı ay önce meydana geldiği şeklinde bir başka yaklaşım ve yorum bulunmakla birlikte, risaletin onuncu yılında olduğuna dair kanaatler daha yoğun ve isabetli görülebilir. Aslına bakıldığında bunlar, hemen hemen aynı tarihlere tekabül etmektedir. Dolayısıyla diğer rivayetler arasında daha zayıf bir rivayet olmasına rağmen, en meşhur olarak kabul edilen tarih, onuncu yılın Receb ayının yirmi yedinci gecesidir.³

İsrâ ve Mirâç olayı, başta Resûlullah'ın amcası Abbas İbn Abdumuttalib, Ali İbn Ebi Talib, Bilal İbn Ebi Rabah (Bilal-i Habeşi), Esma binti Ebi Bekr, Abdullah İbn Mes'ud, Osman İbn Affan, Hz. Aişe, Muaviye İbn Ebi Süfyan, Ümmü Hani binti Ebi Talib, Abdullah İbn Abbas, Ebu Said el-Hudri, Enes İbn Malik, Übeyy İbn Ka'b, Semure İbn Cündeb, Ümmü Seleme ve Üsâme İbn Zeyd olmak üzere, ashaptan kalabalık bir grup tarafından rivayet edilmiştir. İmam Kurtubî, İsrâ ve Mirâç'la ilgili rivayetlerin bütün hadis

¹ "Ona ayetlerimizin bir kısmını göstermek üzere..." (el-İsrâ, 17/1).

² Kurtubî, *el-Cami' li ahkâmî'l-Kur'an*, Beyrut, Daru'l-kütüb el-ilmîyye, 1993, c. X, s. 135.

³ İbn Kesir, bu bilginin Abdülgani İbn Sürur el-Makdisî'den geldiğini ve 27. Recep gecesi ile ilgili rivayet edilen bilginin zayıf bir rivayet olduğunu kaydeder. Bkz. *el-Bidaye*, c. III, s. 155. Çağımız siyer âlimlerinden Muhammed es-Süyânî, (*es-Siretu'n-Nebeviyye*, Riyad 2009/1430, c. I, s. 139.) İsrâ ve Mirâç'ın yılı, ayı ve günü hakkında sahih bir hadisin olmadığını, gelen rivayetlerin zayıf rivayetler olduğunu kaydeder.

kitaplarında yer aldığını, sahabeden gelen rivayetlerin İslam dünyasının her tarafına yayıldığını, muhaddislere birçok tarikten ulaşmış bulunduğunu ve hadis mecmualarının hepsinde yer aldığını söylemektedir. Böylelikle yirmi kadar sahabeden gelen bu rivayetler, artık tevatür derecesine ulaşmıştır.⁴ Mü'minler'in imanını artıracak, münkirleri daha da sınayacak, Cenab-ı Allah'ın kudret ve saltanatını gösterecek muazzam bir olay olması bakımından, İsrâ ve Miraç olayı Kur'an ve sahih sünnetle sabit olan bir mucizedir.

İsrâ ve Miraç olayı, yalnızca Resûlullah'ın büyük ayetlere şahid olduğu, kendisine göklerin ve yerin melekûtunun gösterildiği kişisel bir hadise değildir. Bu olay, o gün yaşayan ve günümüzde de bunu okuyan ve duyan herkes için bir imtihan vesilesidir. Bu gaybî nebevî yolculuk, çok ince anlamları ve geniş kapsamlı hikmetli işaretleri ihtiva etmektedir. İsrâ olayı, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yaşatılmış ve bu olayın ardından ona vahyedilen iki önemli sûrede (İsrâ ve Necm) Cenab-ı Allah, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in insanlığın peygamberi, doğu ve batının imamı, kendisinden önce gelip geçen bütün peygamberlerin son mirasçısı, kendisinden sonraki nesillerin imamı ve önderi olduğunu ilan etmiştir. Onun şahsında ve bu gece yürüyüşünde; Mekke Kudüs ile Beytullahî'l-Haram da Mescid-i Aksâ ile buluşmuştur. Bu mucize, O'nun peygamberliğinin evrensel olduğunu, imamlığının ise ebedi olduğunu, her zaman ve mekâna uygunluğunu kanıtlamıştır.

Kavramsal Çerçeve

Sözlükte “yukarı çıkmak, yükselmek” anlamındaki (عرج) “a-r-c” kök fiilinden urûc mastarı ile türemiş bir ism-i âlet olan “miraç” kelimesi, sözlük anlamıyla “yukarı çıkma vasıtası, merdiven” anlamına gelmektedir. İstilahî bir terim olarak ise Hz. Peygamber'in göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını anlatır. Bu olay, Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya gidiş ve oradan da yücelere çıkış şeklinde yorumlandığından, kaynaklarda daha çok “İsrâ ve Miraç” şeklinde geçse de günlük kullanımda Miraç kelimesiyle her iki olay birlikte kastedilir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya bir gece yürüyüşü ile götürülmesi hadisesine “İsrâ”, bu noktadan sonra yaşadığı olaya da “Miraç” denilmektedir.

⁴ İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut 1971, c. II, s. 37-38; Kurtubî, *el-Cami'*, c. X, s. 135.

Kaynaklarda ele alındığı şekliyle Miraç olayı, iki safhada gerçekleşmiştir. Birinci safhası Hz. Peygamber'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı yolculuk olan İsrâ safhası; diğeri de oradan göklere yükseldiği, Allah'ın ayetlerini ve birçok mucizevî olayı müşahade ettiği safha olan Miraç safhasıdır. Literatürdeki bu ayırım, her iki ıstılahın naslarda zikredilmesinden kaynaklanmaktadır. Geceleyin yolculuk yapma anlamına gelen ve (سرى) "s-r-y" kökünden türeyen İsrâ sözcüğü, Kur'an'da mazi kullanımıyla yer almış ve geçtiği sûreye adını vermiştir. Buna göre Allah, kudretinin işaretlerini göstermek için kulu ve Resulü Hz. Muhammed (s.a.v.)'i Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığı Mescid-i Aksâ'ya geceleyin bir yolculuğa çıkarmıştır.⁵ "Miraç" kelimesi bu kullanımla Kur'an'da geçmemekle birlikte, çoğul şekli olan "meâric", "yükselme dereceleri" mânasında zikredilmiştir.⁶ Ayrıca "merdiven" anlamındaki "meâric" sözcüğü ve (عرج) "a-r-c" kökünden türemiş fiiller çeşitli ayetlerde yer almaktadır.

Hadis ve siyer kaynaklarında İsrâ ve Miraç'la ilgili birçok rivayet kaydedilmektedir. En eski siyer kaynağı İbn İshak'ın *es-Siyretu'n-Nebeviyye*'sinde ve onun şerhi mahiyetinde olan İbn Hişam'ın aynı adı taşıyan eserinde, en önemli ve en sahih hadis mecmuaları olan Buhârî'de altı sahabiden yirmi ayrı rivayet ve Müslim'de de yedi sahabiden on altı ayrı rivayet yer almakta olup bu rivayetler ortak noktalarına göre müellifler tarafından bütünleştirilmiş ve olay bir bütün hadise haline getirilmiştir. Zira olayı başından sonuna kadar anlatan ve bütün safhaları birleştiren tek bir rivayet mevcut değildir.

Kaynaklarda İsrâ ve Miraç'ın Hz. Peygamber'in hayatında kaç defa gerçekleştiği meselesi de önemli bir yer tutmaktadır. Bunun asıl sebebi, rivayetlerde ortaya çıkan tarih, tasvir ve bilgi farklılıklarıdır. Bazılarına göre İsrâ, biri uyanıkken diğeri de uyku halinde olmak üzere iki defa meydana gelmiştir. Diğer bir görüş ise her ikisi de uyanık olduğu halde, bedenle gerçekleştiği yönündedir. Bunlardan ilki Mescid-i Aksâ'ya, diğeri önce Mescid-i Aksâ'ya ve oradan da semâvâta kadar olanıdır. Bazı ilim adamlarına göre ise üç defa veya daha fazla meydana gelmiş, bunların biri ruh ve bedenle uyanıkken, diğerleri uyku halinde olmuştur. İsrâ'nın bir defa uyanıkken bedenle, Miraç'ın ise bir defa ruhen gerçekleştiği konusunda

⁵ "Bir gece, kendisine bazı delillerimizi gösterelim diye kulu Muhammed'i, Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren O zatın şanı ne yücedir! Bütün eksikliklerden uzaktır O! Gerçekten, her şeyi işiten, her şeyi gören O'dur." (İsra, 17/1).

⁶ Bkz. el-Mearic Suresi ilk ayetleri.

kanaatler de vardır. Ancak çoğunluğu oluşturan âlimlerin görüşü, her ikisinin de aynı gecede ve bir defada meydana geldiği yönündedir.⁷

İsrâ-Miraç Hadisesi

İsrâ ve Miraç olayı farklı yollarla aktarılan, farklı anlatımlardan dolayı sanki birkaç kez tekrarlanmış izlenimi veriyorsa da sadece bir defa vaki olduğu kaynakların ittifakıyla sabittir. Farklı sahabelerden gelen bilgilerin birçok müellif tarafından birleştirilerek tek metin oluşturulduğunu söylememiz mümkündür. Bu duruma göre olayın genel seyrinin şu şekilde olduğunu görebiliyoruz:

Bir gece Resûlullah, Kâbe'de Hicr veya Hatîm denilen yerde iken, başka rivayetlerde kendi evinde uykuda iken, diğer bir rivayete göre ise, amcasının kızı Ümmü Hani'nin evinde bulunduğu sırada uyku ile uyanıklık arası bir halde iken Cebrail (a.s.) geldi. Bundan sonra olay hakkında Resûlullah şöyle buyurur: *"Cebrail (a.s.) gelip beni ayağıyla dürttü, uyandım sonra tekrar uyudum, bir daha uyandırdı ve bu eylemi üç kez tekrarladı. Sonuncusunda oturdum, o da beni kolumdan tuttu ve birlikte ayağa kalktık, Mescid'in kapısına doğru yürüdük."*⁸ Sonrasında Cebrail (a.s.) Resûlullah'ı (s.a.v.) Mescid-i Haram'a götürüp göğsünü boğazının altından göbeğinin alt kısmına kadar açtı, zemzemle yıkadıktan sonra içine iman ve hikmet doldurup kapattı.⁹

Bu olağan üstü olay, Cenab-ı Allah'ın Resulünü böyle bir yolculuğa hazırlamak, her türlü korkudan uzak tutmak ve güçlü bir kalbe sahip kılmak için O'na ikrâmen verdiği, kudretinin dâhilinde bir olaydır.¹⁰ *"Ardından -*

⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, ihtilâfın, farklı rivayetlerin lafızlarına takılıp kalan zayıf nakilcilerin olayları karıştırmışından ileri geldiğini kaydeder. *Zadu'l-meâd*, Beyrut 1970, c. II, s. 54.

⁸ Bazı rivayetlerde ise yanında Mikail'in olduğu kaydedilmektedir. Bkz. Muhammed İbn Salih ed-Dimaşkî, *Subulu'l-hüda ve'r-reşad fi hedyi hayri'l-ibad*, Beyrut 1993, (terc. Ebu Bekir Sifil), İstanbul 2011, c. III, s. 148.

⁹ Bu bilgilerle ilgili rivayetler genel olarak sahih kabul edilmektedir. Bkz. Buhârî, Salât 1; Menakıbu'l-Ensar, 42; Enbiya 5; Bed'u'l-halk 6; Müslim, İman 263. Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması olayının farklı kaynaklara göre dört defa meydana geldiği kaydedilir. Birincisi, Resûlullah henüz dört yaşında iken sütannesi Halime'nin yanında olduğu günlerde meydana gelmişti. (Müslim, İman, 259). İkincisi, Resul-i Ekrem (s.a.v) henüz on yaşında iken meydana gelmiştir. (Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 317). Üçüncüsü; O'na vahiy gelmeden önce olmuştur, (Tayalisi, *Müsned*, c. III, s. 125-127). Bunun maksadı, onun kalbini ilahi vahyi kolayca anlayacak ve vahyin ağırlığına dayanacak bir sağlamlığa ulaştırmaktır. Dördüncüsü de Miraç gecesinde olmuştur, (Buhârî, Salât 1; Hacc 76; Enbiya 5; Müslim, İman 263). Hz. Peygamber (s.a.v) o gece göreceği olağanüstü hadiseleri ve ilahi sırları iyi öğrenip kavrayabilmek ve bir mükemmelliğe yükseltmek için ruhen ve bedenlen hazırlanmıştır. Şerik İbn Ebi Nemir, rivayetinin baş tarafında, Resul-i Ekrem'in göğsünün yarılması olayının kendisine vahiy gelmeden önce gerçekleştiğini söylemiş, ardından da İsrâ hadisesini nakletmiştir. Ayrıca bu konuların tümünü ele alıp farklı rivayetlerle aktaran İbn Hacer'in kaydettiklerine (*Feth*, c. I, s. 576) bakılabilir.

¹⁰ Sabit el-Bünânî, Enes (r.a)'den, Hz. Peygamber'in (s.a.v) sütannesi Halime'nin yanında olduğu günlerde sütkardeşleri ile evin yakınında bir yerde oynarken, Cebrail'in onun yanına gelip kalbini yaradığını rivayet etmektedir. Bu bilgi ise, güvenilir birçok muhaddisin rivayet ettiği üzere, İsrâ hadisesinden ayrı ve tamamen başka bir sakku's-sadr olayıdır. Sabit el-Bünânî, Resûlullah'ın göğsünün yarılması olayı ile

Cebraill- uzunca, beyaz renkli, merkepten daha yüksek ve daha büyük, katırdan daha küçük "Burak" ismiyle bir hayvan getirdi." Resûlullah Burak hakkında şunları buyurmuştur: "Binmek üzere ona yaklaştığımda birden azgınlaşıp hareketlendi. Cebraill elini hayvancığının yüzüne sürüp ona: Utanmıyor musun? Yemin ederim ki, Muhammed'den daha üstün bir beşer sana binmedi! Ne oluyor sana? deyince sakinleşti ve sonra ona binmemi istedi.¹¹ Cebraill'in terkinde bindim, o kadar süratli idi ki ön ayaklarını gözümün en uzak gördüğü yere/ufuğa atarak, her bir hareketi gözün gördüğü en son noktaya ulaşarak ilerliyordu."¹² "Ardından Mekke'deki Harem-i Şerif'ten Kudüs/Beytü'l-Makdis'teki Mescid-i Aksâ'ya götürüldü." İmam Zehebi Resûlullah'ın bu yolculuk sırasında üç durakta mola verip namaz kıldığını, bu durakların birincisinin Taybe/Yesrib şehri; ikincisinin Hz. Musa'nın ilk vahyi aldığı ağacın bulunduğu yer; üçüncüsünün Hz. İsa'nın doğduğu kasaba olduğunu kaydeden bir rivayeti aktarır.¹³ Resûl-i Ekrem, Mescid-i Aksâ'da Kur'an'da kıssaları anlatılan ve anlatılmayan Peygamberlerle birlikte, onlara imam olup iki rek'at namaz kıldıktan sonra¹⁴ Cebraill (a.s.) birinde süt, birinde şarab olan iki kab getirip kendisine sundu."¹⁵ "Resûlullah bu iki kabdan süt dolu olanı seçince Cebraill O'na 'Seni,

İsra ve Miraç hadisesini birbirine karıştırmadan çok güzel bir şekilde rivayet etmiş; Mekke'den Beytü'l-Makdis'e, oradan da Sidretü'l-münteha'ya yapılan yolculuğun birbirine bağlı birer hadise olduğunu ortaya koymuş; Hz. Peygamber'in (s.a.v) önce Beytü'l-Makdis'e vardığını, oradan göklere yükseldiğini belirtmiş ve böylece başka ravilerin müphem şekilde anlattığı olaydaki pürüzleri gidermiştir. Ayrıca bunu etbâu't-tabiin'den Yunus İbn Yezid'in (v. 159/776), İbn Şihab ez-Zuhri'den (v. 124/742), o da Enes İbn Malik'ten rivayet etmiş, Enes'in Ebu Zer el-Gifari'den nakline göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ben Mekke'de iken evimin tavanı yarılıverdi. Cebraill aleyhisselam gelip göğsümü yararak içimi Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve iman ile dolu altın bir leğen getirildi. Leğendeki hikmet ve iman göğsümün içine boşalttı, ardından göğsümü kapattı. Daha sonra elimden tutup beni semaya çıkardı." Hadisin devamında Yunus İbn Yezid, Miraç kıssasının tamamını anlatmıştır. (Buhârî, Salât 1; Hacc 76; Müslim, İman 263). Ebu Zerr rivayetinde inkita vardır. Zira Urve, Ebu Zerr ile görüşmemiş ve Urve bu rivayette tek başına kalmıştır, dolayısıyla bu rivayet zayıf bir rivayet olarak kabul edilmektedir. (el-Bezzar, *Keşfu'l-esâr*, c. III, s. 115-116). Sabit el-Bünani'nin Enes İbn Malik'ten rivayetiyle nakledilen Miraç hadisi, bu konudaki rivayetlerin en sağlamı ve en sahihidir. Geniş bilgi için bkz. Kadı İyad, *Şifa-i Şerif*, (ter. ve şerh: Yaşar Kandemir), İstanbul 2012, c. I, s. 379.

¹¹ Cebraill'in (a.s) bu sözlerinden daha önce Burak'ın sırtında yolculuk yapan peygamberlerin olduğunu anlıyoruz ki bu konuda da kaynaklarda kaydedilen bilgiler vardır. Muhammed İbn Salih ed-Dimaşki, *Subulu'l-hüda ve'r-reşad fi hedyi hayri'l-ibad*, c. III, s. 187.

¹² Buhârî, Menakıbu'l-Ensar, 42; Müslim, İman 259; İmam Ahmed, *Müsned*, c. III, s. 148.

¹³ İmam Zehebi, *Sîre*, Beyrut 1982, s. 154.

¹⁴ Peygamberlerle namaz kılma konusu ile ilgili izahat aşağıda verilecektir.

¹⁵ Buhârî bu ikramın Kudüs'te/İlia'da olduğunu ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) iki bardak sunulduğunu Ebu Hureyre'den, ondan Said İbnü'l-Müseyyib'in, ondan Zührin, ondan da Suayb'ın naklettiği bir rivayette kaydeder. (Buhârî, Esrîbe, 1). İmam Müslim de iki kabin sunulduğunu Enes İbn Malik'ten gelen bilgilerle kaydeder. (Müslim, İman, 259). Müslim, diğer bir rivayetinde (İman 264) bu iki bardağın Beytü'l-Ma'mur ziyaretinde sunulduğunu ifade eder. Yine Buhârî (Menakıbu'l-Ensar, 42) Beytü'l-Ma'mur'a ulaştıktan sonra birinde süt, birinde şarab, birinde de bal olan üç kabin kendisine sunulduğunu Enes İbn Malik'in Malik İbn Sa'saa'dan aldığı rivayetinde nakletmektedir. Aynı şekilde İbn Hişam ve ondan aynı bilgileri aktaran İbn Kesir ise, O'na bu üç kabin semâya urucundan önce sunulduğunu ifade ederler, fakat birinde süt, birinde şarab bir diğerin de de su olduğunu, İmam Zehebi (s.154) ise Resûlullah'a sunulan iki kabtan birinde süt diğerinde bal olduğunu ve bu rivayetin (s.156), Yunus'un Zührî'den, onun da Said İbnü'l-Müseyyeb'den onun da Ebu Hureyre'den muttefekun aleyh bir senedle geldiğini kaydederler. Bunları

insanın yaratılış gayesine uygun olana yönlendiren Allah'a hamd olsun, fıtratı seçtin' dedi." Zira süt fıtratı, şarab ise dünyaya rağbeti temsil etmektedir.¹⁶ Sonra Cebrail, Resûlullah'ı alıp dünya semasına yükseltti.¹⁷

Bunun ardından İsrâ Suresi birinci ayette zikredilen "Ona ayetlerimizden bir kısmını göstermek için" buyruğunun gereğini yerine getirmek üzere olan urûc olayı başladı. Resûlullah, Cebrail'in refakatinde kevndeki harikuladeliikleri, Peygamberlerin makamlarını, cennet ve cehennem ehlinin durumlarını görmesi için Allah'ın kudretiyle gerekli mekânlara ulaştırıldı. Semaların her birinde sırasıyla Hz. Âdem, İsâ, Yahya, Yûsuf, İdrîs, Hârûn ve Mûsâ (aleyhimusselam) peygamberlerle görüştü; hepsiyle selamlaşıp dualarını aldı, onlar da O'na ve ümmetine dualar edip kolaylıklar dilediler. Nihayet Beytül-Ma'mûr'un bulunduğu yedinci semada Hz. İbrahim'le buluştu.¹⁸

Yollarına devam ettiler, bu yolculuk sırasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ahiret hayatı, cennet ve cehennem ehlinin ahvali ile salih amel işleyenlerle günahkârların akıbetlerini anlatan örnekler gösterildi. Allah yolunda şehid olanların, Firavun tarafından öldürülen kadının ve eşi ile çocuklarının

içmek üzere elini uzattığında bir ses işitir; eğer suyu alırsa O ve ümmeti suda batar, şarabı içerse O ve ümmeti baygın düşer, ama sütü içerse O ve ümmeti hidayete erer. Bunun üzerine sütü tercih ettiğini kaydederler. *es-Sîre*, c. II, s. 38; İbn Kesir, *el-Bidaye*, c. III, s. 156. Buhârî, *Bed'u'l-halk* 6'daki rivayette ise olayı daha muhtasar anlatarak bu üç kabtan orada söz etmemektedir. Kadı İyad da birinde süt diğerinde şarab olan iki kabtan söz eder. *Şîfa-i Şerîf Tercümesi*, (trc: M. Cemal), İstanbul 1314, Cemal Efendi Matbaası Yayınları, c. I, s. 448. İki kab sunulduğuna dair rivayetin daha sahih bir yolla geldiğine dair kanaat daha çok güven vermektedir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, c. X, s. 91 (5610 nolu hadis şerhi).

¹⁶ Buhârî, *Tefsir* (İsra Suresi), 3 (4709). Sütü tercih ettiğine dair kaydedilen hadislerin sahih olduğu ile ilgili olarak bkz. M. es-Süyânî, *es-Siretun Nebeviyye*, c. I, s. 146.

¹⁷ Tabiîn âlimlerinden rivayetleri *Kutub-i Sitt'e*'de yer alan Basralı güvenilir bir muhaddis olan Sabit el-Bünanî (v. 123/741) bu hadisi Enes İbn Malik'ten hasen li zatihiden daha yüksek mertebede bir sened ile rivayet etmiştir; Ayrıca bu hadisi Enes'den Sabit el-Bünanî dışında hiçbir ravi bundan daha sahih bir senedle rivayet etmiş değildir. İsrâ ve Miraç hadisini Enes'den Sabit el-Bünanî'den başka rivayet edenler pek çok karışıklığa sebep olmuşlardır. Enes İbn Malik'ten rivayette bulunan, tabiun neslinden olup rivayetleri *Sünen-i Tirmizi* hariç *Kütüb-i Sitt'e*'de yer alan Medineli bir muhaddis olan Şerik İbn Ebi Nemir'in (v. 140/757) rivayet ettiği hadiste, Miraç olayından önce meleğin Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelmesinden, onun göğsünün yarılmasından ve zezem ile yıkanmasından söz edilmiştir. Ancak İmam Zehebi, onun rivayetiyle gelen Miraç hadisinde, başka rivayetlerle takviye edilemeyen sözler olduğunu ifade etmektedir. (*Siyeru a'lâmi'n-nubela*, c. VI, s. 160). Tabiun müfessirlerinden Katade İbn Diame es-Sedusi (v. 117/735), Enes'ten, onun da Medineli sahâbi Malik İbn Sa'sa'a'dan duyduğu bu hadisi aynı şekilde rivayet etmiş, ancak bu rivayette bazı kelime ve ifadeler öne veya sona alınmış, anlatımda bazı ilave ve noksanlıklar yapılmış, peygamberlerin semadaki yerleri diğer rivayetlerden farklı şekilde gösterilmiştir. Ayrıca bkz. Buhârî, *Menakıbu'l-Ensar*, 42.

¹⁸ Buhârî, *Salât*, 1; Bu konudaki rivayet Enes İbn Malik'in Ebu Zer'den naklettiği rivayet olup Buhârî ve Müslim'deki diğer kaydettiğimiz rivayetlerle desteklenmektedir. Hadisi bütün ayrıntılarıyla şerheden İbn Hacer el-Askalanî, (*Feth*, c. I, s. 574 vd.) olup İslam âlimlerinin görüşlerine geniş yer vermektedir. Bu konudaki rivayetlerden biri İbn Şihab ez-Zühri tarafından nakledilen hadistir. Şöyle ki: "Hz. Peygamber'in (s.a.v) karşılaştığı bütün peygamberler O'na "Hoş geldin, safa geldin salih nebi! Hoş geldin, safa geldin salih kardeş!" derken, Hz. Âdem ile İbrahim (a.s) ona: "Hoş geldin, safa geldin salih nebi! Hoş geldin, safa geldin salih oğlum!" demişlerdir. Bu kayıtlar Buhârî'de de mevcuttur. Ayrıca aynı bilgileri Kurtubî de kaydetmektedir. (*el-Câmi'*, c. X, s. 136).

akıbeti, namaz kılmayanların gördüğü azab ve çektiği sıkıntıları, zina edenlerin, yol kesenlerin, faiz yiyenlerin, emanetlere ihanet edenlerin, yapmadığı halde başkasına öğüt veren vaizlerin, gıybet yapanların, büyük söz söyleyip yerine getirmeyen ve buna pişman olanların durumlarını, cennetin misk kokusunu ve cennet ehli olan salih insanların amellerinden dolayı buraya nasıl girdiklerini, Allah'a, Resulüne, ahiret gününe iman edip İslam'a gönül veren ve Allah rızası için muhtacın yardımına koşan kısaca Allah'ın emrettiklerini yapıp nehyettiklerinden kaçınanların akıbetlerini ve hallerini gördü. Cennetliklere sevinip cehenneme girecekler için de üzülüp Cebrail'e gerekli soruları sorup cevaplarını aldı ve yollarına devam ettiler.¹⁹

Sonra Sidretü'l-Müntehâ²⁰ denilen yere vardıklarında yazıcı meleklerin kalem cızırtılarını duydu²¹ ve ardından Allah'ın huzuruna ulaştırıldı. Kendisinden önce gelen diğer bazı peygamberlerin de semâvâtın sırlarını öğrenip görmeleri için böylesi bir mucizeye mazhar edildikleri Kur'an nassıyla sabittir.²² Burada Necm suresinde belirtildiği üzere "*iki yay mesafesi veya daha da az bir mesafe*"ye kadar yaklaştığı ve aralarında bir selamlaşmanın gerçekleştiği bilinmektedir. Bu yaklaşma ve Rabbiyle selamlaşmasının mahiyeti hakkında bir fikir yürütmeyi gerekli görmüyoruz. Bunun kalplerin kaldıramayacağı ve akılların alamayacağı olağanüstü bir gerçek olduğunu belirtmek tekraren de olsa gereklidir.

Burada Resûl-i Ekrem'e, arşın altında saklı hikmetlerden kabul edilen el-Bakara Sûresi'nin son iki âyeti indirilmiş ve Allah'a ortak koşmayanların günahlarının affedileceği müjdesi verilmiştir.²³ Bu iki ayetin kendisine doğrudan doğruya ikramen vahyedilmesi, ayrı bir mucizevi taraftır.

¹⁹ Muhammed İbn Salih ed-Dimaşkı, *Subulu'l-hüda ve'r-reşad fi hedyi hayri'l-ibad*, c. III, s. 148 vd.

²⁰ Enes İbn Malik'ten gelen rivayette Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Sonra Cebrail, beni Sidretülmünteha'ya kadar götürdü. Sidre'yi insanı hayret ve şaşkınlık içinde bırakan öyle renkler kaplamıştı ki, onların ne olduğunu bilemem," Buhârî, Salât 1, Hacc 76; Muslim, İman, 263). – "Onun bir başka inşisi Sidretü'l-Münteha'nın yanında görmüştü. Me'va cenneti de onun yanındadır. O dem ki Sidre'yi bir feyiz sarıyor, sardıkça sarıyordu... Peygamberin gözü kaymadı, şaşmadı, aşmadı da. Vallahi gördü, hem de Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü gördü!" (en-Necm Suresi, 53/12-18). Bu ayetler Hz. Peygamber (s.a.v)'in Rabbinin ayetlerini Sidre'deki rengarenk gözü kamaştıran mucizeleri ve Rabbinin en büyük ayetlerini gördüğünü anlatmaktadır. Bunlarla ilgili olarak ayrıca bkz. İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, c. VII, s. 419 vd; İbn Hacer, *Feth*, c. I, s. 577 vd.

²¹ Abdullah İbn Abbas'ın rivayetiyle gelen hadiste Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Cebrail beni öyle yüksek bir yere çıkardı ki, orada kaza ve kaderi yazan meleklerin kalem cızırtılarını duymaya başladım" (Buhârî, Enbiya 5; Muslim, İman 263. Onların neleri yazdığı bilinmemekle beraber, Levh-i mahfuz'dan bazı bilgileri naklettikleri veya kendilerine yazmaları emredilen vahiyleri yazdıkları yahut daha başka şeyleri yazıya döktükleri anlaşılmaktadır.

²² El-En'am, 6/75.

²³ Buhârî, Salât 1; Menakıb, 24; Muslim, İman, 262, 263 ve 279; el-Bağavi de (*Şerhu's-sünne*, Beyrut 1979, c. XIII, s. 349, hadis no: 3756) hadisin sahih olduğunu kaydeder.

Cenâb-ı Hak, vakit mefhumunu izah etmekten insanların aciz olacağı, gerçek mahiyetini bilmediğimiz ibadeti, Resulüne ve insanlara emretti. Enes İbn Malik'in Malik İbn Sa'saa'dan mürsel olarak yaptığı rivayeti İmam Buhari kaydetmektedir. Bu rivayette Buhari, Mirâç olayını uzun uzun nakleder.

Hız. Peygamber ve ümmeti için farz kılınan namaz ile ilgili hadiste, söz konusu edilen elli vakit namaz meselesi anlatılmaktadır.²⁴ Elli vakit namazın nasıl olduğunu bilmemekle birlikte bunu bugün kıldığımız beş vakit namazın beş vakti ile kıyaslamamak ve bugünkü ibadetin on katı anlamında düşünmemek gerekir kanaatindeyiz. Nihayet kaynaklarda kaydedildiği gibi Resûlullah, dönüşte Hız. Musa ile karşılaşınca, o elli vakit namazın ümmetine ağır geleceğini söyleyip Allah'tan onu hafifletmesini istemesini tavsiye etti. Namaz beş vakte indirilinceye kadar Hız. Peygamber'in Cenab-ı Allah'a münacaat ve müracaatı, Musa ile diyalogu devam etti.²⁵ Nihayet beş vakit namaz şu anda mefhumunu ve vaktini anlayıp bildiğimiz şekilde biz insanlar için farz kılındı.

Rivayetlere göre Mirâç'tan dönüş güzergâhının semâvâttan tekrar Beytu'l-Makdis'e, oradan da Mekke'ye doğru gerçekleştiği görülmektedir. Mekke'den Kudüs'e gerçekleşen İsrâ olayında Hız. Peygamber'in Burak'ın sırtında götürüldüğü, semâvâta ise vasıtasız ulaştırıldığı anlaşılmaktadır. Vasıtasız götürülmesi "urûc fiili"nin meçhul kullanımından anlaşılmaktadır.²⁶

Mirâç'la ilgili rivayetlerde bazı farklılıklar mevcuttur. Örneğin sahih rivayetlerin bir kısmında doğrudan doğruya Mescid-i Haram'dan semaya

²⁴ Buhârî, Menakıbu'l-Ensar, 42. Başta Sahih-i Buhârî olmak üzere hadis mecmualarında hiç tereddüt etmeden bunu kaydeden bunca muhaddisin ve eserlerine bunu derceden müfessir ve fakihin yazdıklarını, güvenle bu rivayetin sıhhatini kaydeden cerh ve ta'dil âlimlerinin kanaatlerini aynen kabul ediyor ve olayı aktarmayı ilmi ve akademik ahlak gereği telakki ediyoruz. İslam'ı Allah katında geçerli, hükümlerini Allah'ın belirlediği bir din olarak kabul ettiğimize göre Mirâç olayında anlatılan bazı olay ve detayları aklımızla izah edemeyebiliriz. Ama Resulünden geldiğine inanarak aynen kabul etmeyi "imanu'l-acâiz" tarzı bir samimiyet gereği görüyoruz.

²⁵ Buhârî, Bed'u'l-halk 7; Müslim, İman 263. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-mead*, Mısır 1970, c. II, s. 54-55. Elli vakitin beş vakte indirilmesi ve elli vakitin sevabının verildiğine dair kaydedilen bu hadisin bir pazarlık gibi olduğunu ve bundan dolayı da sahih olamayacağını iddia eden sünnet ve hadislerle farklı yaklaşan bazı kimselerin yorumlarını kabul etmek, asırlardır hiçbir Müslüman ilim adamı tarafından reddedilmediğini göz ardı etmek olacaktır. Bütün hadis mecmualarının ve bunları şerheden İmam el-Bağavi, İmam Nevevî, İbnü'l-Müneyyir, İbn Kayyim el-Cevziyye, Kirmanî, İbn Hacer, Bedruddin el-Aynî, Kastalanî, vs. birçok muhaddis ve âlimin nakil ve izahlarına itiraz etmek ne kadar isabetli ve İslami bir yaklaşımdır? Biz bu konuda İslami geleneğin büyük âlimlerinin söylediklerine ve kanaatlerine uymayı tercih ederiz.

²⁶ İbn Kesir (*el-Bidaye*, c. III, s. 158), Hız. Peygamber'in (s.a.v) peygamberlerle kıldığı namaz ve kendisine sunulan meşrubat meselesinin Mirâç'tan önce mi sonra mı olduğuna dair tartışmalar hakkında geniş bilgi sunmaktadır.

yükseliş anlatılır.²⁷ Ancak İsrâ ve Miraç'ın aynı gecede gerçekleştiği kabul edilip rivayetlerin bütünü göz önüne alındığında, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Mescid-i Aksâ'ya götürüldüğü ve burada, aralarında ulu'l-azm peygamberlerin de bulunduğu peygamberlere namaz kıldırıldığı kaydedilmektedir.²⁸

Olayın Kureys Ortamına Yansıması ve Tepkiler

Resûlullah olayın ertesi günü Harem'de otururken Ebu Cehil gelip alaylı bir eda ile *"Gökten yeni bir haber var mı?"* diye kendisine laf atmıştı. Resûlullah da: *"Evet var! Ben dün gece Kudüs'e Beytu'l-Makdis'e götürülüp getirildim!"* deyince Ebu Cehil mal bulmuş mağribi gibi heyecanla herkese seslenerek: *"Ka'b İbn Lüeyoğulları! Koşun gelin bakın, Muhammed dün gece Beytu'l-Makdis'e gidip geldiğini söylüyor! Bir gecede gidip gelmiş şimdi de aramızda oturuyor!"* demişti. Mekkelilere yolculuğunu anlattığında Kureys kabilesi mensupları O'nu yalanlayıp böyle bir yolculuğun bir gecede olamayacağını düşünerek alay ettiler. Kimisi de hayretini ifade etmek için alkış tutup elini başına koymuştu. Sonra Kudüs'e gidip gelenlerden bazıları da Kudüs hakkında sorular sorup onun yanıtlamasını istemişlerdi. Allah da ona, hemen Kudüs'te eseri var olan Mescid-i Aksâ'yı ve bütün şehri gözünün önüne getirip göstermiş ve müşriklerin sorularına çok rahat bir şekilde cevap verebilmişti.²⁹ Neticede Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şehir hakkında verdiği bilgilerin doğru olmasından ötürü seslerini çıkaramamışlardı.³⁰ Hatta dönüşte Kureyslilere ait bir Kervan, Suriye'den dönerken bir mevkide mola vermiş ve orada develerinden birini kaybetmişti. Hz. Peygamber de -filan kervanın- deveyi aramakla meşgul olduğunu ve o deveyi kimin bulup kervana kattığını da görüp Mekkeliler

²⁷ Buhârî, Tevhid, 37; Bed'u'l-halk, 7; Müslim, İman, 276; Ahmed İbn Hanbel, bu hadisi Abdullah İbn Abbas'tan sahih bir senedle kaydetmektedir, bkz. *el-Fethu'r-rabbani*, c. XX, s. 262-264.

²⁸ Bu namazın Miraç'tan önce mi yoksa Miraç dönüşü mü gerçekleştiği konusunda kaynaklardaki farklılıklara bakıldığında Miraç'tan önce Beytu'l-Makdis'te kılındığı hususundaki kanaatlerin daha sahih rivayetlere dayandığı görülebilir, Ahmed İbn Hanbel, *el-Fethu'r-rabbani*, c. XX, s. 244 vd.; İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 214; Beyhakî, *ed-Delail*, c. II, s. 388; İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, c. X, s. 91. Ebu Hüreyre'nin (r.a) rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Kendimi peygamberlerden oluşan bir cemaatin içinde buldum. Namaz vakti de girmişti. İmam olup onlara namaz kıldırıldım. O sırada biri bana: 'Muhammed! Bak şu melek, cehennem'in bekçisi Malik'tir. Ona selam ver' dedi. Ona yöneldim ancak Malik benden önce davranıp bana selam verdi." Müslim, İman, 278; Zehebi, *es-Sire*, s. 156. Ayrıca Zehebi, Ümmü Hani binti Ebi Talib'ten gelen konu ile ilgili rivayette ravi Muhammed İbn İsmail el-Vesavisi'nin bunda münferid kaldığını ve rivayette zayıflık bulunduğunu kaydeder. Zehebi, *es-Sire*, s. 157. Ancak, Said İbnu'l-Müseyyeb'den gelen müsel bir rivayeti de kaydetmektedir, (s. 158), İbnu'l-Müseyyeb'in müsel rivayetleri ilim adamları tarafından genellikle makbul görülür.

²⁹ Buhârî, Menakıbu'l-Ensar, 41; Tefsir (İsrâ 17) 3 ve 4 (4710); Müslim, İman 262 vd.; Zehebi, *es-Sire*, s. 160.

³⁰ İbn Hişam, *Sire*, c. II, s. 37 vd.; Buhârî, Menakıbu'l-Ensar, 41; Müslim, İman, 259; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 309.

müşriklere anlatmıştı. Hatta kervanın başında, sırtında iki siyah çuval yüklü bulunan bir deve olduğunu ve muhtemelen falan günde Mekke'ye varacaklarını anlatmıştı.³¹ Kervandakiler döndüklerinde olayı aynen tasdik etmişlerdi. Buna rağmen müşrikler küfürlerinde kalmaya devam etmiş ve inatlarını sürdürmüşlerdi.

Ancak bu olayı ağızlarına dolayan müşrikler, zamanla bazı zayıf iradeli kimseleri etkilemiş ve İslam'a yeni girmiş olanlardan bazılarının dinden dönmelerine sebep olmuşlardı.³² Bu irtidattan ümitlenen müşrikler, en büyük destekçisinden kendisini mahrum bırakacakları ümidiyle Hz. Ebu Bekr'e koşarak: *"Bak! Arkadaşın bu gece Kudüs'e gidip geldiğini anlatmaktadır, yok artık her halde buna da inanacak değilsin ya?"* demişlerdi. Ebu Bekr (r.a): *"Bunu o mu söyledi?"* diye sorunca, *"Evet, bunu Muhammed iddia ediyor."* şeklinde cevap vermişlerdi. Ebu Bekr ise hiç tereddüt etmeden: *"Eğer o söylüyorsa doğrudur! Bu size neden bu kadar tuhaf geliyor anlayamadım! Yemin ederim ki O, bir olayı haber verdikten çok kısa bir zaman sonra meydana geldiğini hep görüyoruz!"* demiş, müşrikleri yüzüstü bırakıp Resûlullah'a gitmiş ve *"Ya Resûlullah bu anlatılanlar doğru mu? Sen Kudüs'e mi gittin? Orayı bana anlat, ben orayı gördüm, her tarafını iyi bilirim"* demişti. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Ebu Bekr'e ve orada bulunan herkese bu durumu anlatmaya başlamış, her cümlesinden sonra Ebu Bekir de *"Evet doğrudur, doğru söyledin, evet, senin Allah'ın Resulü olduğuna şahadet ederim"* diyerek Resûlullah'ı tasdik etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de ona: *"Sen de doğru söyledin ve beni tasdik ettin, sen de es-Siddîksin"* buyurmuştu. İşte o günden sonra Ebu Bekr'e *"es-Siddîk"* ünvanı verilmiştir.³³

İsrâ-Miraç Olayı Üzerine Tartışmalar

Mescid-i Aksâ'nın Konumu

Miraç olayında önemli yer işgal eden Mescid-i Aksâ'nın hangi mescid olduğu hususunda âyetlerde açıklama yapılmamış, sadece çevresinin mübarek kılındığı ifade edilmiştir. Mescid-i Aksâ "uzak mescid, uzaklarda olan mescid" anlamına gelmektedir. Bu durum bazılarının iddia ettikleri gibi, Rum suresinde Kudüs ve çevresi için kullanılan "edne'l-arz" (en yakın

³¹ Beyhaki bu isnadın sahih olduğunu kaydeder, Zehebi, *es-Sire*, s. 155. Ayrıca bkz. Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Siretu'n-nebeviyye fi dav'i'l-masâdiri'l-asliyye*, Riyad 1992, s. 236. Ayrıca bkz. Kurtubî, *el-Cami'*, c. X, s. 137.

³² İbn Hişam, c. II, s. 45. Ayrıca bkz. Hakim, *el-Müstedrek*, c. III, s. 62-63.

³³ İbn Hişam, c. II, s. 40; Hz. Peygamber (s.a.v.) isra ve Miraç'ın sonunda Cebrail'e: "Benim bu yaşadıklarımı kime anlatayım da bana inansın? Kureyş beni kesinlikle yalanlar ve bana inanmaz." deyince Cebrail: "Seni Ebu Bekr tasdik edecek, o zaten siddîk'tır." demişti, Zehebi, s. 161.

yer) tabirinin kullanılması ile çelişkili olamaz. Bu bölge bütün dünyaya nazaran yer küresinin tümü göz önünde bulundurulduğunda Mekke'ye yakın bir yerdir. Ama o gün için, yeryüzünde namaz kılınan mescidler söz konusu olduğunda ise Kudüs'teki Mescid-i Aksâ, Mekke'deki Mescid-i Haram'a nisbetle uzakta sayılmaktadır. Yoksa Mescid-i Aksâ'nın semavî/göklerde olan bir mescid olması ihtimali üzerinde durmak hiç de isabetli bir yaklaşım değildir.³⁴

Hem tarihî veriler hem de ayetteki ifadeler dikkate alındığında, söz konusu mabedin Kudüs'te tarihî bir gerçek olarak Hz. Davud tarafından başlatılan ve Süleyman (a.s.) tarafından bitirilen Mescid-i Aksâ olduğu o günden beri bilinen bir husustur. Miraç'ın gerçekleştiği dönemde, Kudüs'te mescid olarak bir mekânın olmaması gayet tabiidir. Bu da daha önceleri Davud (a.s.) ve Süleyman (a.s.) zamanlarında tevhid inancı üzere, içinde ibadet edilen bir mescidin olduğunu imkânsız kılmamaktadır. Kısaca bu durum, Kudüs'te Mescid-i Aksâ'nın bulunmadığını göstermediği gibi, Mescid-i Aksâ'nın Müslümanların ilk kiblesi olduğu da bilinen bir gerçektir. Benzer bir durum, Kâbe için de geçerlidir. Bir hadiste de belirtildiği üzere, Resûlullah dönemindeki Kâbe Hz. İbrahim'in inşa ettiği binanın aynısı değildir. Çünkü aslı yıkılmış olduğundan, zaman içerisinde eskisinden farklı olarak tekrar yapılmıştır.³⁵

Öyle anlaşıyor ki Semavî dinlerde tevhid inancı açısından ibadetlerin ifası sırasında Mü'minlerin yöneldiği mekân (kıble), bir amaç değil bir araçtır. Bu mekânın üzerindeki binanın yüzyıllar içinde yıkılıp yeniden yapılması veya zaman zaman mevcut olmaması, mekânın varlığını, manevî konumunu ve tarihi yerini yok kılamaz. Kısaca orada tarih içinde bir mescid var olmuş olup, Hz. Peygamber (s.a.v)'in on dört yıl müddetle namazını buradaki Mescid-i Aksâ'ya yönelerek kıldığı kesin bilgi olarak sabittir.³⁶ İsrâ

³⁴ Muhammed Hamidullah hocanın (*İslam Peygamberi*, I, 140/paragraf 256) bu konuda farklı yaklaşımları vardır. Bunların bir kısmı doğru ve genellikle makul olmasına rağmen Mescid-i Aksâ'dan kastın el-Beytu'l-Ma'mur olduğunu söyleyip semada olan bir mescid olduğunu ifade etmesi ile ilgili görüşünü saygıyla karşılamamıza rağmen buna katılmanın mümkün olmadığını söylememiz ona olan saygımızdan bir şey eksilmez. Zira bu konu ile ilgili başından beri kullandığımız kaynaklar Beytu'l-Ma'mur'u ayrı Beytu'l-Makdis'i ayrı bir mekân olarak kaydetmektedir.

³⁵ Buhârî, Hac, 42; Müslim, Hac, 398 vd.

³⁶ Miraç ile ilgili hadislerde Mescid-i Aksâ tabirinin kullanılmadığını sadece Beytu'l-Makdis isminden söz edildiğini dolayısıyla Mescid-i Aksâ diye bir mescid'in bulunmadığını iddia eden bazı müelliflerin gözden kaçırıkları bir husus vardır. Kur'an-ı Kerim İsrâ Suresi 1. Ayette Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya kulunu götürdüğünü ve bunun bir gece yürüyüşü ile (İsrâ') gerçekleştiğini ifade buyururken Cenab-ı Allah var olan Mescid-i Haram'dan bahsettiğine göre neden dünyada var olmayan bir mescid'e kulunu götürdüğünü söylesin? O zaman karşımıza iki husus çıkıyor. Eğer bu mescid dünyada değilse o zaman semavattadır ve Rasûlullah semâvâta uruc ettirilmiştir. Bu durumda bu hususu kesin olarak kabullenmek gerekir. Yok eğer bu söz konusu mescid Beytu'l-Ma'mur ise, Allah Tealâ neden buna bir

ve Miraç olayından çok önce başlayan namaz ibadetinde Hz. Peygamber'in yöneldiği cihet ve kıblenin Kudüs olduğu kesindir. Kible de rastgele ve soyut olarak bir şehre veya bir yere değil de bir mescide yönelerek tayin edildiğine göre demek ki Kudüs'te bir mescid vardı. İşte İsrâ suresi 1. ayetinde kastedilen mescid bu mesciddir. Eğer bu mescid Mekke yakınlarındaki bir mescid olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.v.) namazlarını neden Kudüs'e yönelerek kılmış ve kible sonradan nereden nereye tahvil edilmişti? Ayrıca Hz. Peygamber, İsrâ olayını yaşadığını ve Kudüs'e gittiğini söylediğinde ona itirazlar olmuştu. Eğer Resûlullah'ın Mescid-i Haram'dan bir gece yürüyüşüyle gittiği mescid Mekke yakınlarındaki bir mescid olsaydı, zaten o yakın mescide bir gecede gidip gelmek mümkün olacağından müşrikler buna bu kadar itiraz etmezlerdi. Mekke yakınlarındaki bir yere bir gecede gidip gelmek yadırganacak bir durum olmazdı. Ama Resûlullah (s.a.v.)'ın uzak bir yer olan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya gittiğini ifade buyurması üzerine müşrikler bu durumu kendilerince alabildiğine alay konusu etmişlerdi. O halde bazı akademisyenlerin bu mescidin Mekke yakınlarında bir yerde olduğu iddiaları anlamsız olup, bunlar ilmi ve akademik değildir.³⁷ Dolayısıyla bu tarihi olayların tümüne baktığımızda bu mescidin gökte ya da Mekke yakınlarında bir mescid değil, Kudüs'te bulunan bir mescid olduğu ve Kur'an-ı Kerim'in buna el-Mescidu'l-Aksâ adını verdiği gayet açıktır. Ancak burada şu soruların sorulması mümkündür: Orada o gün mevcut olan mescid bir bina mıydı, -zira Süleyman mabedi yıkılmıştı- Jüstiniyen Kilisesi

Mescid-i Aksâ, bir Beytu'l-Ma'mur desin? Demek ki bunlar farklı iki mekandır. Biri dünyada diğeri ise semâvattadır. Birinin adı Mescid-i Aksâ olup İlia/Kudüs veya diğer adıyla Beytu'l-Makdis'te, diğeri de semavatta olan Beytu'l-Ma'mur'dur. Hz. Ömer, Kudüs'ü teslim alırken buranın halkına hitaben yazdığı emannamede "İlia halkı" tabirinin kullanılmış olması da İsrâ olayının buraya yapıldığı ve "sera" fiilinin Mescid-i Aksâ'ya yapıldığını reddetmenin mümkün olmadığını gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz. Ayrıca Hz. Ömer, şehri telsim aldıktan sonra Bilal-i Habeşî'ye ezan okumasını istediği ve mescidin damında ezan okunduğu bilgisini de olay ile irtibatlandırdığımızda fetihten sonra Müslümanların mukaddes saydıkları bir mekân olduğu görülmektedir. Bu da Hz. Peygamber'in (s.a.v) Miraç gününde peygamberlerle namaz kıldıkları mekân olarak bilindiğine göre o halde bu mekân bazılarının iddia ettikleri gibi Abdulmelik İbn Mervan zamanında kutsallaştırılmış olmayıp Hz. Ömer zamanında da bilinen mukaddes bir mekân olduğunu görmekteyiz. Esasen Kudüs'te böyle bir mescid'in olmadığı ve bunun Abdulmelik zamanında inşa ettirildiği bilgisi Kubbetu's-sahra içindir. Hz. Peygamber zamanında Kudüs'te bir mescid/kutsal bir mekân olmadığını ileri süren kişi oryantalist Alfred Guillaume olup ondan etkilenen bazı yazarlar olmuştur, bkz. "Garbta İslam tetkikleri", İÜEDF, İstanbul, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1954, I, cüz 1-4, s. 125. Ayrıca Mescid-i Aksâ'nın Mekke yakınlarında bulunan bir mescid olduğu ile ilgili farklı iddiaları ileri sürenler bu bilgileri birçok noktada şüpheli rivayet aktaran Vakidi'ye dayanarak kaydederek Sahihayn'de olan bilgilere gölge düşürmeye çalışmaları hayret edilecek bir yaklaşım ve ibretlik bir tavidir. Bu yaklaşımlar, İslam tarihinde kabul gören anlatımlara aykırı olduğu gibi akademik olmadığı da muhakkaktır.

³⁷ Bu iddialar, Müslümanların Mescid-i Aksâ üzerindeki haklarına gölge düşürmekte ve maalesef Siyonist politikalarla örtüşmektedir.

miydi? Kilisenin kalıntıları mı vardı? Yoksa bir bina yoktu da bu mukaddes mekân mı mescid olarak adlandırılmıştı? Veya sadece bu mabetten geriye bugün Hâitu'l-Mebkâ olarak adlandırılan duvar mı kalmıştı?

Tevhid Davası'nın Müdafiliği

Cenab-ı Allah yeryüzünde Adem (a.s.)'i yaratmasından sonra, Adem ve neslinden gelenler için kutsal kılınan iki belde, Mekke ve Kudüs ile burada inşa edilen iki kutsal mescittir. Tevhid inancını Nuh tufanından sonra tekrar kaybeden insanlığa İbrahim (a.s.) yeniden tevhidi anlatmış ve oğlu İshak ile Kudüs'te, diğer oğlu İsmail ile Mekke'de bu iki kutsal mekânı ve mescidleri yeniden ihya ve inşa etmişti. Böylece İsmailoğulları Mekke ve çevresinde, İshak ve oğulları Kudüs ve çevresinde tevhid inancını yaymakla görevlendirildiler. Musa (a.s.)'ın bütün gayretlerine ve daha sonra gelen diğer İsrâiloğulları, Peygamberlerinin özellikle Davud ve Süleyman (a.s.)'ın tebliğ ve uyarılarına fazla kulak asmayıp, gönderilen Peygamberlerden Zekeriya ve Yahya'yı öldürüp, İsa (a.s.)'ı da öldürmeye kalkışmaları nedeniyle, bu mekânın artık hakkını vermediklerini ve tevhid inancının gereğini yerine getiremediklerini ortaya koydular.

İsrâiloğulları'nın, Allah'tan başka bir ma'bud tanımayacaklarına ve onun emirlerine uyacaklarına söz vermelerine rağmen, Üzeyr'i Allah'ın oğlu kabul edecek ve Tevrat'taki birçok hükmü tamamen değiştirecek kadar azgınlaşmaları sonucunda, Kudüs'ün emanetini koruyamadıklarından, artık onların bu şehre olan hâkimiyet ve sahipliğinin sona erdirilmiş olduğu, İsrâ suresinde Miraç mucizesiyle bildirilmiştir. Son peygamber olarak Resûlullah (s.a.v.)'in Miraç mucizesiyle Mekke'den Kudüs'e getirilip bütün peygamberlerle burada namaz kılması ve onlara imam kılınması büyük bir anlam taşımaktadır. İsrâ suresinin ilk ayetleri hem İsrâ ve Miraç olayını hem de bu kutsal mekânı koruyamadıklarından dolayı, İsrâiloğulları'nın elinden alınıp emanetin Hz. Peygamber (s.a.v.)'e verildiğini çok net bir şekilde anlatmaktadır:

"Bir gece, kendisine bazı delillerimizi gösterelim diye kulu Muhammedi, Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren O zatın şanı ne yücedir! Bütün eksikliklerden uzaktır O! Gerçekten, her şeyi işiten, her şeyi gören O'dur. Biz Mûsâ'ya kitap verdik ve onu, İsrâiloğullarına "Benden başkasını Rab edinmeyin, benden başkasının himayesine girmeyin" diye, doğru yolu gösteren bir rehber kıldık. Ey Nûh ile birlikte gemide taşıdığımız kimselerin nesli! (Yalnız Bana güvenip, dayanın, Bana şükredin!) Şunu bilin ki Nûh çok şükreden bir kul idi.

Biz İsrâiloğullarına kitapta şu hükmü de bildirdik: “Siz ülkede iki kere bozgunculuk yapacak ve açık zorbalıklar edeceksiniz.” Onlardan birincisinin vâdesi gelince, kuvvet ve şiddet sahibi olan kullarımızı sizin üzerinize musallat ettik de onlar sizi yakalayabilmek için evlerin aralarına bile girerek her tarafı didik didik edip araştırdılar. Bu, yerine getirilmesi gereken bir vaad idi. Sonra o istilacılara karşı size galibiyet ve zafer verdik, servet ve oğullarla kuvvetlendirdik, sayınızı daha da çoğalttık. İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz, onu da kendi aleyhinize işlemiş olursunuz. Derken sonraki taşkınlığınızın vâdesi gelince, kederinizden suratlarınız asılsın, daha önce girdikleri gibi yine mescide girsinler ve istila ettikleri yeri mahvedip dursunlar diye başınıza yine düşmanlarınızı musallat ederiz. Olur ki tövbe edersiniz de Rabbiniz size merhamet eder. Eğer tekrar bozgunculuğa dönerseniz, Biz de size ceza vermeye döneriz. Zaten cehennemi kâfirlere zindan kılmışız.”

Bu ayetlerde, Nuh’un zürriyetinden gelen İbrahim’in nesli olan İsrâiloğullarına “Benden başkasını Rab edinmeyin, benden başkasının himayesine girmeyin”, ülkede bozgunculuk yapmayın, yaparsanız üzerinize sizi perişan edecek kullarımızı musallat ederiz”, “bundan sonra tekrar size bir fırsat daha verip galibiyet ve iktidar nasip ettiği halde tekrar azgınlaştınız, bu sefer artık mescidi elinizden alacak ve sizin bu mescid üzerindeki haklarınızı kendilerine devredeceğimiz birilerini getiririz”³⁸ denildiği halde azgınlıklarını sürdürdükleri için Kudüs’ün hâkimiyeti Mekke hâkimiyeti ile birlikte İsmail oğullarına verilmiştir. Peki, bu nasıl olmuştu? Bu olaya gelinceye kadarki hadiselerle bir göz atarsak;

Hz. İbrahim’in bir oğlunun kutsal mekân olan Hicaz’da, diğer oğlunun ise bir başka kutsal mekân olan Kudüs ve çevresinde bulunduğunu ifade etmiştik. Hz. İshak ve oğlu Yakub Filistin ve Kudüs’te hüküm sürerken, Yakub (a.s.)’ın oğlu Yusuf’un Mısır’a yerleşmesi ve sonra ailesini yanına aldırmasıyla bu kutsal mekânın yöneticileri bölgeyi tümüyle terk etmemiş, yerlerine kendileri gibi iman eden, salih ve Allah’a itaat eden kimseleri görevlendirmişlerdi. Zira bütün kutsal mekânlar, Allah’ın hükümlerini yeryüzünde en mükemmel şekliyle uygulayan ve Allah’ın razı olacağı adalet ilkelerine ve tam anlamıyla tevhide bağlı, adil ve vahye dayalı bir yönetim tarafından yönetilmelidir. Çünkü yeryüzüne salih kulların mirasçı olabileceğini Cenab-ı Allah hükme bağlamış ve bu durum adeta bir sünnetullah olmuştur.

³⁸ Birinci saldırı Babil hükümdarı Abukadnassır/Nebukadnassır/Buhtunnasır ikinci saldırı da Romalı Titus tarafından gelmişti.

“Hani Rabbi, İbrahim’i bir takım kelimelerle imtihan etmişti. O da bunları eksiksiz yerine getirmişti. Allah: Ben seni insanlara imam (önder-yönetici) kılacağım demişti. (İbrahim de): “Zürriyetimden de” (önderler olsun) demişti. Allah: “Ahdim zalimlere erişmez, buyurmuştum.”³⁹ ayetiyle Allah, zalimleri asla önder kılmayacağını belirtmiştir. Belirtilen ayetin ve “And olsun ki Biz Tevrat’tan sonra Zebur’da da: Yeryüzüne benim Salih kullarım mirasçı olur” diye yazdık”⁴⁰ ayetinin hükmüne göre bu kutsal mekânlar adil, muttaki ve sâlih yöneticilerin yönetiminde olabilir.

Bu çerçevede Hz. Yakup ve Hz. Yusuf da Mısır’a yerleşmelerinden sonra Kudüs ve Filistin çevresini de kendileri gibi iman edenlerin yönetiminde ve kontrollerinde tutuyorlardı. Ancak Filistin’e Amalikalıların, Mısır’a da Firavun yönetimlerinin hâkim olup, bu bölgelerde yaşayan insanların tevhitte uzaklaşmaları üzerine Cenab-ı Allah yeni bir peygamber olarak Hz. Musa’yı gönderdi. Musa (a.s.) kavmini ve Firavun yönetimini, Allah’ın ahkâmına uysunlar ve ona ibadet etsinler diye tevhid inancına davet etti. Kendisine iman edenlerle birlikte Mısır’dan Filistin’e gitmek üzere yola çıktı. Allah’ın kendilerine verdiği bunca nimetlere rağmen mukaddes topraklara girin denildiği zaman orada zalim ve zorba bir toplum olduğunu, onlar oradan çıkmadıkça asla mukaddes yer de olsa oraya girmeyeceklerini belirttiler. Hatta *“Git sen ve Rabbin onlarla savaşın! Biz burada oturuyoruz!”*⁴¹ diyecek kadar azgınlaştılar. Bunun üzerine Musa (a.s.) kendisi ve kardeşi Harun’dan başka kimsenin kalmadığı hususunda Rabbine dua edince bu korkak kitle Allah’ın kendilerine verdiği bunca güzel nimetlere rağmen Allah’ın dinine sahip çıkmadı. Bunun için de Allah onları kırk yıl müddetle Tih çölünde şaşkın şaşkın dolaşmak üzere cezalandırdı. Ayrıca Musa’ya hitaben *“Artık sen de o fasıklar topluluğu için tasalanma”* buyurarak, kutsal mekânlara fâsıkların sahip ve mirasçı olamayacağını bildirdi.⁴² İşte bu fâsıkların elinden alınan Kudüs, Miraç gecesinde bütün peygamberlerin katılımı ile gerçekleşen bir merasimle Hz. Peygamber’e ve ümmetine devredilmişti.

Miraç’ın Bedenen mi Yoksa Ruhen mi Olduğu Tartışması

İsrâ ve Miraç ile ilgili olarak üzerinde en çok tartışılan husus, Hz. Peygamber’in bedenen mi yoksa ruhen mi Miraç’a çıktığı ile ilgilidir.

³⁹ El-Bakara 2/124.

⁴⁰ El-Enbiya 21/105.

⁴¹ El-Maide 5/24.

⁴² El-Maide 5/20-26.

Resûlullah'ın, Miraç'a yükseltildiğini kabul eden iki gruptan biri ruh ve bedenle, diğeri ise sadece ruhuyla Miraç'a çıktığını söylemiştir. Ancak ikinci grup, Miraç'ın uykuda gerçekleştiğini ileri sürmemiş, ruhun bizzat yolculuk yaptığını kastetmiştir.⁴³

Aslında gerek selef gerekse halef âlimleri, bu konuda farklı görüşler serdetmişlerdir. Kelâm ve hadis âlimlerinin çoğu olayın ruhen ve bedenlen Resûlullah uyanık halde iken gerçekleştiği görüşünü benimsemiştir. Sadece ruhen meydana geldiğini söyleyenler İslam âlimlerinin çok azınlık bir kısmıdır. Mütekkaddimûn âlimlerin ve Müslümanların büyük bir çoğunluğu da İsrâ'nın bedenlen ve ruhen gerçekleştiği görüşündedirler. İsrâ suresinin bu ilk âyetinde "abd"/kul ifadesiyle ruh ve bedenden oluşan Hz. Peygamber kastedilmektedir. Böylelikle âyetin zahirini te'vil etmeyi gerektiren bir sebep yoktur. Eğer İsrâ hadisesi uykuda gerçekleşmiş olsaydı Cenab-ı Allah ayette "biabdihi"/kulunu demez, "birûhi abdihi/kulunun ruhuyla" buyururdu. Nitekim "Göz, başka yöne kaymadı ve aşmadı da" ayeti de bunu desteklemektedir.⁴⁴ Ayrıca İsrâ suresinin ilk âyetinin başındaki tenzih (sübhâne) ifadesi, olayın ne kadar muazzam olduğunu ve bunun her şeye gücü yeten Cenab-ı Allah'ın kudretiyle gerçekleştiğini anlatır. İsrâ ve Miraç rüyada gerçekleşmiş olsaydı bu sıradan bir hadise olur, mucize olmazdı. Diğer taraftan Kureyşliler de olayın üzerinde durmaz, onu inkâr etmez ve bazı kimseler de dinden dönmezlerdi.⁴⁵ Miraç olayının ruhen ve bedenlen meydana geldiğini işiten İslam'a yeni girmiş Kureyşliler, imanlarıyla değil de Kureyş'in itirazları ve akıllarının almadığı bir husus olması nedeniyle irtidat etmişlerdi.⁴⁶ İsrâ ve Miraç olayı üzerine bazı kimselerin dinlerinden dönmüş olması ve bu hadisenin müşrik liderlerince bir koz olarak kullanılmasıyla zayıf kimselerin bu durumdan etkilenip şüpheye düşmüş olmalarını çok da abartılı görmüyoruz.

Miraç'ın ruh ve bedenle gerçekleştiğini savunanlar ve bu hususta bazı aklî deliller getirmeye çalışan ilim adamları da az değildir. Fahreddin er-Râzî, güneş ve gezegenlerin büyük kütlelerine rağmen çok hızlı hareket edebildiklerini söyleyerek, Allah'ın dilemesi halinde başka bir varlığın da benzeri bir hıza ulaşmasının mümkün olduğunu ileri sürer. Ona göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Miraç'a yükselişi ihtimal dışı görüldüğü takdirde,

⁴³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-meâd*, c. II, s. 54.

⁴⁴ Kurtubî, *el-Cami'*, c. X, s. 137.

⁴⁵ İbn Hacer, *Feth*, c. I, s. 575.

⁴⁶ Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Siretu'n-nebeviyye fi dav'i'l-masâdiri'l-asliyye*, s. 238-239.

Cebrail'in inişini de ihtimal dışı görmek gerekir.⁴⁷ İslâm filozofları, gök cisimlerinin nüfuz edilmesi imkânsız kütleler halinde oluşundan hareketle, Miraç'ın bedenlen gerçekleşmesine itiraz etmişlerse de bu itirazları tutarsız bulan kelâmcılar bütün cisimlerin aynı özellikte ve yapıda olduğunu, bir cisim için geçerli olan durumun diğerleri için de geçerli sayılacağını söylerler.⁴⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.), Burak'ın sırtında Mekke'deki Mescidü'l-Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya ulaşmış, orada namaz kıldıktan sonra Cebrail ile birlikte aynı şekilde yoluna devam etmiştir. Olayın ruhen ve bedenlen gerçekleşmesinde imkânsız bir taraf yoktur, zahir ve hakikat bir tarafa bırakılıp tevil yapmaya kalkışmak ise, ancak olayın anlatıldığı nassın zahirinin kabul edilmesinin imkânsızlığı durumunda mümkün olabilir. Ama buradaki nassların özellikle Necm suresindeki ayetlerle birlikte ele alınması halinde zahiren açık ve hiç de müşkil olan bir tarafı yoktur.

Miraç'ın bedenlen meydana geldiğine, Allah'ın irade ve kudreti dâhilinde olduğuna iman etmek, bunun aksini iddia ederek, sorumluluk yüklenip, yanlış bir bilgi ve akide sahibi olmaktan daha iyidir. Aslında meselenin insan aklının anlayabileceği bir düzeyde olduğu da gayet açıktır. Buna rağmen, zaman ve mekân kayıtlarının ortadan kalktığı büyük bir mu'cize olan bu ve benzeri ilâhî olayları akli izahlarla anlatmaya kalkışmak çok da isabetli olmayabilir. Cenab-ı Allah'ın yüce iradesi ve sonsuz kudretinin tasarrufu olan bir mucize, aynı zamanda imanı tartan bir imtihan vesilesi olarak da görülmelidir.

İsrâ ve Miraç'ın ruhen gerçekleştiğini, bedenlen ise yattığı yerden ayrılmadığını ve İsrâ'nın gerçekleri yansıtan bir rüya olduğunu düşünen ve bunu böyle kabul edip rivayet edenler, Hz. Âişe ve Muâviye İbn Ebi Süfyan'dan gelen "*Miraç bedenini kaybetmeksizin ruhen gerçekleşmiştir*" şeklindeki rivayete dayanırlar.⁴⁹ Ayrıca, "*Sana gösterdiğimiz rüyayı insanlar için bir imtihan vesilesi yaptık*"⁵⁰ mealindeki âyette, yer alan "rüya" kelimesi (رَیَا) "r-a-y" fiilinden gelip gözle görmeyi ifade eder; eğer uyku halinde görülen rüyayı belirtseydi bu bir imtihan vesilesi sayılmazdı. Cenab-ı Allah uykuda yaşanan ve rüya dediğimiz olay için Yusuf suresinde "hilm /ahlâm" tabirini kullanmıştır. Abdullah İbn Abbas'ın kelimenin "gözle görme" demek olduğunu vurgulaması da bu yorumu destekler.⁵¹

⁴⁷ Fahrüddin er-Razi, *Mefâtihu'l-ğayb*, c. V, s. 542.

⁴⁸ Salih Sabri Yavuz, "Miraç", *DİA*.

⁴⁹ Kurtubî, *el-Cami'*, İsrâ Suresi Tefsiri, c. X, s. 137.

⁵⁰ İsrâ, 17/60.

⁵¹ Buhârî, *Menakıbu'l-Ensar*, 43.

İsrâ'nın ruhen gerçekleştiği görüşünü benimseyen âlimler, Hz. Âişe'nin, "Resûlullah'ın bedeni yerinden ayrılmamış, o ruhuyla yolculuk yapmıştır" ve Muâviye'nin, "İsrâ, Allah'tan gelen sadık bir rüyadan ibarettir" şeklinde aktardıkları bilgiler, "Hasan-ı Basrî'nin itiraz etmediği görüşler" diye kabul edilerek, olayın rüyada gerçekleştiği iddiası ispat edilmeye çalışılmaktadır. Buna delil olarak da Peygamberlerin rüyalarının gerçekleri yansıtan birer hakikat olduğunu gösterirler. Oysaki İbn İshak ve İbn Hişam gibi ilk siyer âlimlerine göre Buhârî ve Müslim'de yer alan, "uyku ile uyanıklık arası bir halde iken, yatağımda uzanmış yatıyorken, uyurken" şeklindeki ifadelerle katılarak bu görüşü savunanlar bir inceliği kaçırırmaktadırlar. Hz. Âişe ve Muâviye'den aktarılan bilgilerdeki inceliğe bakarsak bu rivayette "Beden olmaksızın sadece ruhen gerçekleşmiştir" denilmiyor. Burada her iki sahabeden gelen bilgide "Cesedinden ayrılmaksızın ruhiyle gerçekleşmiştir"⁵² denilmektedir. "Sadece ruhen olmuştur" ile "Cesedinden ayrılmaksızın ruhiyle gerçekleşmiştir" ifadeleri arasında önemli bir fark vardır. İbn İshak'ın konu ile ilgili kaydettiği rivayetlere baktığımızda, yukarıda olayı tümüyle kaydederken ifade ettiğimiz gibi, Resûlullah'ın yaşadıklarını aydınlatan bir bilgi elde etmiş oluruz. Der ki: el-Hasan'dan naklen bana anlatıldı ki; Resûlullah şöyle buyurdu: "Ben Hicr'de uyuyorken Cibril (a.s.) geldi, beni ayağıyla dürttü, uyandım, sonra tekrar uyudum, bir daha uyandırdı ve bu eylemi üç kez tekrarladı. Sonuncusunda oturdum, o da beni kolumdan tuttu ve birlikte ayağa kalktık, Mescid'in kapısına doğru yürüdü, sonra Cebrail Burak'ı getirip beni bindirdi..."⁵³ Burada, bir uykudan uyanma ve yürümeden söz edilmektedir. O halde uyku sona erdiğine göre rüya artık söz konusu olamaz. Diğer bir husus da Duhan suresinde فاسر بعبادی ليلا / "kullarımı geceleyin yürüt" buyruğunda سرى fiilinin kullanılması ve gece yürüyüşünden söz edilmesidir. Burada fiili bir yürüyüş söz konusu olup rüya veya hayal değil, canlı bir yürüyüş söz konusudur. Bu ifade, İsrâ Suresi 1. ayetteki سرى fiili ile aynı sözcük olduğuna göre İsrâ olayı rüyada değil ruhen ve bedenlen gerçekleşmiştir demek gerekir. Zaten سرى gece yürüyüşü anlamına geldiğine göre bunda, yürüyüş yapan kişinin ruhen ve bedenlen hareket ettiği muhakkaktır, bunda da hiç şüphe yoktur.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Miraç'ın rüyada gerçekleşmesiyle ruhen gerçekleşmesi arasındaki farka dikkat çeker. Ona göre Hz. Âişe ve Muâviye

⁵² Hz. Âişe ve Muaviye'den gelen bilgide: "انما كان الاسراء بروحه ولم يفقد جسده" şeklinde rivayet edilmektedir, İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-meâd*, c. II, s. 54.

⁵³ Olayın geri kalan kısmını yerinde anlattık.

bu olayın uykuda değil, ruhen ve cesedinden ayrılmaksızın gerçekleşmiş olduğunu söylemişlerdir. Ancak İmam Kurtubî bu konuda şöyle bir mülâhazada bulunur: İsrâ ve Miraç olayı meydana geldiği zaman Hz. Âişe küçüktü, olayı idrak edebilecek durumda değildi, Muâviye ise daha şirk içinde olup iman etmemişti. Ayrıca her iki sahabe de doğrudan doğruya İsrâ ve Miraç olayını anlatan rivayetleri nakletmiş değillerdir. Yani Hz. Peygamber (s.a.v.)’den bu konuda rivayette bulunmamışlar, sadece olayı diğer sahabelerden ve Resûlullah’ın konu ile ilgili sorulan sorulara verdiği cevaplardan çıkardıkları hükümleri yorumlamışlardır.

Hz. Âişe’nin kanaatinin lehine delil gösterilen İsrâ suresinin 60. ayetinde: *“Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur’an’da söz konusu edilen lanetli ağacı insanlar için bir imtihan aracı kıldık, biz onları korkutarak uyarıyoruz, bu olay onları sadece büyük bir azgınlığa sevk ediyor.”* “o rüyayı” kısmını ileri sürerler. Hâlbuki Cenab-ı Allah’ın ilk ayette *“kulunu geceleyin yürüten / bir gece yürüyüşü ile/ İsrâ ettiren”* sözleri bunun rüya olmadığını göstermektedir. Aksi durumda, uykuda gerçekleşen bir olay hakkında *“أسرى بعبدہ لیلًا”* bir gece kulunu götüren şeklinde buyrulmazdı. Demek ki bu, rüyada olan bir hadise değildir. Kısaca konu ile ilgili bize ulaşan ve sabit olduğu kesin olan haberlerde, İsrâ olayının bedenlen gerçekleştiğine dair deliller açıktır ve çoktur.

Çağdaş birçok müellif de İsrâ ve Miraç’ın ruhen gerçekleştiği kanaatindedir. Miraç’ın bedenî olduğunu ileri sürenlerin delillerini zayıf bulan Şiblî Nu’mânî, İsrâ Sûresi’nin ilk âyetinde yer alan “abd” kelimesinin ruha atfedilebileceğini söyler. Ona göre insan bedeni her an değişikliğe uğramaktadır, kalıcı olan ruhtur. Ayrıca Miraç olayında geçen Kudüs ve Mescid-i Aksâ’da yaşananların dışındaki mekânlar, olay ve anlatımlar da dünyevi alana değil semavî âleme aittir. Dolayısıyla bu tecrübe, ruhun maddî unsurlardan sıyrılarak melekût âlemine yaptığı bir yolculuktur. Ancak ruhun bedeninden ayrılmadan bunun gerçekleştiği inceliği hususunu da unutmamak gerekir.

Rivayetlerde geçen, *“Uyku ile uyanıklık arası bir durumda idim”* ifadesinden hareketle bu seyahatin Hz. Peygamber (s.a.v.)’in tam şuur halinde ve ruhunun hâkimiyeti altında gerçekleştiğini ifade etmek, kaynaklardaki anlatımlara daha yakın ve daha uygundur. Bu durumda, Miraç bedenlen cereyan etmiş fakat bu olayın yaşandığı anda beden, ruhun sıfatlarını taşır durumunda olmuştur. Buna göre de Miraç’ın ruhen ve bedenlen meydana

geldiğini ve bunun fiilen gerçekleştiğini savunan birçok ilim adamı vardır.⁵⁴ İsrâ hadisi muhaddis ve siyer âlimlerinin ittifak ettikleri ve birçok ayetle de açıklanıp desteklenen subûtu kat'i bir bilgidir. Bu da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mucizeleridir. Bu mucize birçok sıkıntılı olayın ardından, Hz. Peygamber'i yeniden davete hazırlamak ve risaleti tebliğe azmini arttırmak maksadıyla, kendisine verilen bir mükâfat idi. Mirâç, Resûlullah'ın yeryüzünde darlık yaşadığında göklerin kendisine kapılarını açtığını gösteren bir mucizedir.

Rabbini Görüp Görmediği Meselesi

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Mirâç'ta Allah'ı görüp görmediği meselesi, onun sidretü'l-müntehâda; *"İki yay ucu aralığı kadar"* (قَاب قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى) Allah'a yaklaştığını ve O'nu gördüğünü bildiren âyetlere dayanır.⁵⁵ Bu âyetlerde söz konusu edilen yaklaşmanın, kimlerin arasında meydana geldiği ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kimi gördüğü ile ilgili konu iki şekilde anlaşılmıştır: Hz. Âişe, Abdullah İbn Mes'ûd, Ebû Zerr el-Gıfârî, Ebû Hüreyre; tabiîn neslinden Mücâhid İbn Cebr, Hasan el-Basrî, Katâde İbn Diâme ve müfessirlerin çoğu yaklaşma olayının Hz. Peygamber ile Cebrail arasında olduğu kanaatindedirler.⁵⁶ Başka bir yoruma göre ise bu yaklaşma doğrudan doğruya Allah'la Hz. Peygamber (s.a.v.) arasında meydana gelmiştir. Zira *"Yayın iki ucu arası kadar veya daha az kaldı. O da kuluna vahyetmek istediği her şeyi vahyetti. Gözlerinin gördüğünü kalbi yalan saymadı. Şimdi siz kalkmış da onun gördükleri hakkında şüphe edip kendisiyle tartışıyor musunuz?"* âyetlerindeki anlatım bunu ifade eder.

Bu yaklaşmanın Mirâç gecesinde gerçekleşmesi ihtimaline bağlı olarak, o gece Hz. Peygamber'in Allah'ı görüp görmediği konusunda da görüş ayrılığı meydana gelmiştir. Abdullah İbn Abbas'tan gelen rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Rabbini görmüştür. Yine İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayete dayalı olarak Rabbini kalbiyle görmüştür.⁵⁷ Burada ما كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى

⁵⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. I, s. 143, (paragraf 258).

⁵⁵ "Onu kendisine pek güçlü ve kuvvetli, o üstün akıl ve kemal sahibi olan (melek Cebrail) öğretti. Melek kendi aslı sûretine girip doğruldu. İşte o zaman kendisi en yüce ufukta idi. Sonra yaklaştı ve iyice sarktı. Öyle ki araları yayın iki ucu arası kadar veya daha az kaldı. O da kuluna vahyetmek istediği her şeyi vahyetti. Gözlerinin gördüğünü kalbi yalan saymadı. Şimdi siz kalkmış da onun gördükleri hakkında şüphe edip kendisiyle tartışıyor musunuz? Onun bir başka inişini Sidretü'l-Münteha'nın yanında görmüştü. Me'va cenneti de onun yanındadır. O anda Sidre'yi bir feyiz sarıyor, sarıdıkça sarıyordu. Peygamberin gözü kaymadı, şaşmadı, aşmadı da. Vallahi gördü, hem de Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü gördü!" Necm, 53/4-18.

⁵⁶ İbnu'l-Cevzi, *Zâdu'l-meâd*, c. VIII, s. 66.

⁵⁷ Müslim, İman, 284; Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 54; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 223.

"Kalb gördüğünü yalanlamadı"⁵⁸ ayetinde ifade edilen, "Gözüyle gördüğünü kalbi yalanlamadı" anlamı, müfessirlerin genelinin kabul ettiği bir manadır. Bu ayete göre Resûlullah (s.a.v.) Rabbini hem kalbi hem de gözüyle görmüştür. Gözüyle görme meselesini yorumlayan Ahmed İbn Hanbel, "Hz. Peygamber, Rabbini rüyasında gördü ve peygamberlerin rüyası haktır" derken Miraç'taki görmeyi değil de daha sonra gördüğü bir rüyayı anlatmaktadır. Ancak bununla, görmenin mümkün olacağını ve en azından Miraç'ta kalbiyle gördüğü kanaatini izhar ettiğini görüyoruz.⁵⁹

İbn Abbas'a göre *لقد راه نزلة أخرى عند سدره المنتهى* "Onun bir başka inişini Sidretü'l-Münteha'nın yanında görmüştü."⁶⁰ ayeti, Resûlullah'ın rabbini iki defa gördüğünü anlatmaktadır. Ancak aynı ayetin izahını yapan diğer sahabeler ise burada görülenin Cebrail (a.s.) olduğunu kabul ederler.⁶¹ Bu görüşü ileri sürenler Hz. Âişe'nin görüşünü benimseyenlerdir.⁶² Zira rü'yeti kabul etmeyenlerin başında Hz. Âişe ve Abdullah İbn Mes'ûd gelmektedir. Aktarılan rivayete göre Ebû Zer el-Gifârî, Resûlullah'a; "Rabbini gördün mü?" diye sormuş, o da, "O bir nurdur, nasıl görebilirim?" demiştir.⁶³ Hz. Âişe, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Rabbini gördüğünü ileri süren kimsenin Allah'a iftira etmiş olacağını söylemiş, görmeyle ilgili âyetleri de Resûlullah'ın, "O görülen sadece Cibril idi" hadisiyle açıklamıştır.⁶⁴

İlgili âyet ve hadislerden, İsrâ ve Miraç'ın bedenlen veya ruhen gerçekleştiği ile ilgili her iki sonucu da çıkarmak mümkündür. Ancak başta Buhârî ve Müslim olmak üzere muteber kaynaklarda yer alan hadiseler içinde Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması, Burak'a bindirilerek Mescid-i

⁵⁸ en-Necm, 53/11.

⁵⁹ Çağımız Tefsir hocalarından Prof. Dr. Süleyman Ateş, Miraç'ın, Necm Suresi 11. ayetin tercümesinde Resûlullah'ın Rabbini hem kalb hem de baş gözüyle gördüğünü ifade etmektedir.

⁶⁰ en-Necm, 53/13-14.

⁶¹ Buhârî, Bed' u'l-halk 7; Tevhid 4; Müslim, İman, 287; Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 7.

⁶² Bu anlatıma göre Hz. Peygamber, Cebrail'i asli suretinde melek hüviyetiyle görmüştür. İlk vahyi alıp Hira mağarasından eve doğru dönerken yolda ona seslenince başını kaldırıp sesin geldiği yere baktığında Cebrail'in yer ile gök arasında bağdaş kurduğunu görmüştü. İkinci görmesi ise, Miraç dönüşünde Sidretü'l-Münteha'da gördüğü kabul edilir.

⁶³ Müslim, İman, 291- 292; Ebu Davud et-Tayalisi, *Müsned*, 474.

⁶⁴ Müslim, İman, 287. İlim adamları, Miraç gecesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) Allah'ı görtip görmediği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Buhârî'nin anlattığına göre, tabiinden Mesruk, Hz. Aişe'ye 'Muhammed Rabbini gördü mü?' diye sormuş. O da : 'Ey Mesruk gafil olma! Senin bu sözlerinden tüylerim ürperdi. Kim sana şu üç şeyi söylese yalan söylemiş olur: Muhammed Rabbini gördü diyen yalan söyler. Çünkü Kur'an'da "O'nu gözler görmez, O görür." Başka bir ayette "Allah bir insana ancak vahiyyle ya da bir perde arkasından ya da bir melek yollayarak istediğini vahiyetmekle konuşmuş olur. Allah yüce ve hâkimdir," buyurulmuştur. Yarın ne olacağını bilirim diyen kişi yalan söyler, çünkü Kur'an'da kıyametin ne zaman kopacağını Allah bilir. Yağmuru istediği vakit dilediği yere yağdırır, ana karnında olanı bilir. Bir kişi, yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilmez. Allah bunları bilir ve hepsinden haberdardır denmektedir. Üçüncü bir husus da Hz. Peygamber (s.a.v) bir şeyi sakladı, söylemedi diyen yalan söyler; çünkü ayette "Ey Rasul! Rabbin tarafından sana indirileni bildir. Eğer bunu yapmazsan, Allah'ın sana indirdiklerini bildirmiş olmazsın..." denilmiştir.'

Aksâ'ya, ardından semavâta ve ötesine götürülmesi, süt ve şarap kadehlerinden birini tercih etmesinin istenmesi, elli vakit namazın beşe indirilmesi gibi hususların ortaya konuluş biçimi, Miraç'ın ruhen gerçekleştiği görüşünü savunanların ileri sürdüğü argümanlardır. Miraç, kelâm âlimleri tarafından mucize olarak kabul edilmekle birlikte, konu ile ilgili çalışmaların önemli bir kısmında olay, Hz. Peygamber'in somut mucizeleri arasında zikredilmemiştir. Diğer taraftan somut mucizelerin meydana gelişinin amacı açısından, insanlar tarafından müşahade edilmesi gerekirken, Miraç, sadece Resûlullah'ın müşahadesi olup Kur'an ve hadisin haber vermesiyle bilinmektedir. Mucizenin tanımı ve nübüvveti ispat etme fonksiyonu yönünden bakıldığında Miraç, klasik mucize ölçüleri dışında Hz. Peygamber'in manevî dünyasında onu teselli etmek için gerçekleşip, O'na güç veren olağanüstü bir olay özelliği taşımaktadır.⁶⁵

Miraç'ta Teşri Kılınan Hükümler

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e inen vahyin mekânlarının değişik olduğu bilinen bir husustur. Bu vahyin bir kısmı da Miraç gecesinde Resûlullah'a verilmiş ve bazı ibadet ve ameller Cenab-ı Allah tarafından o gün teşri edilmişti. İslam âlimlerinin genelinin ittifakla kaydettikleri husus, el-Bakara Suresinin son iki ayetinin Miraç'ta nazil olduğudur. Ayrıca o güne kadar sadece sabah ve akşam saatlerinde günde iki vakit kılınan namaz beş vakte çıkarılarak farz kılınmıştır. Surenin 78. ayetinde *"Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırınca kadar belli vakitlerde namaz kıl ve özellikle sabah namazını! Zira sabah namazı şahitlidir"* buyruğuyla beş vakit namaza işaretler vardır. Ayrıca Hz. Peygamber burada, ümmetinden Allah'a şirk koştuktan uzak olanların cennete girecekleri müjdesini almıştır. Diğer taraftan Miraç'ı anlatan İsrâ suresinin ilk ayetinde olay dile getirildikten sonra surenin ilerleyen ayetlerinde birçok hüküm teşri kılınmış ve alabildiğine emirler ve nehiyler sıralanmıştır. Öncelikle şirke düşmeyen Müslümanların affedileceğine dair Miraç gecesinde verilen müjdenin yanında da kesin bir dille şöyle ifade edilmiştir:

"Allah ile beraber başka bir ilâh edinme. Sonra kınanmış ve kendi başına bırakılmış olursun. Rabbin şunları hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin. Anne ve babaya iyi davranın! Eğer onlardan biri veya ikisi yanında ihtiyarlığa ererse sakın onlara "öf" (bile) deme. Onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Merhametinden dolayı onlara alçakgönüllülük kanadını ger ve de ki: "Rabbim, onlar

⁶⁵ Salih Sabri Yavuz, "Miraç", DİA.

beni küçükken nasıl terbiye ettilerse, Sen de onlara öyle rahmet eyle. Rabbiniz içinizdekini en iyi bilendir. Eğer iyi kimseler olursanız şüphesiz ki O, kendine dönenleri gerçekten bağışlayıcıdır. Akrobaya hakkını ver; yoksula da, yolda kalmışa da. Ama saçıp savurma! Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytansa Rabbine karşı çok nankördür. Şayet Rabbinden umduğun bir rahmeti arayarak onlardan yüz çevirirsen, o halde kendilerine ağır gelmeyecek (hoş) bir söz söyle! (Zincire vurulmuş esirler gibi) elini boynuna bağlanmış kulma (cimri olma). Onu büsbütün de açma (İsrâf da etme). Yoksa sonra kınanır, yaptığına pişman olur kalırsın. Şüphesiz ki Rabbin dilediğinin rızkını genişletir ve daraltır. Şüphesiz O, kullarından gerçekten haberdardır, hakkıyla görendir. Evlatlarınızı fakirlik korkusu ile öldürmeyin. Onları da sizi de Biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır. Zinaya yaklaşmayın. O cidden hayâsızlıktır, kötü bir yoldur. Allah'ın haram kıldığı canı hak ile olmadıkça öldürmeyin. Kim zulme uğrayarak öldürülürse; Biz velisine bir güç ve yetki vermişizdir. O halde o da öldürmekte aşırıya gitmesin. Çünkü o, zaten yardıma mazhar olmuştur. Ergenlik çağına erinceye kadar -en güzel şekilde olması müstesnâ- yetimin malına yaklaşmayın. Bir de ahdi yerine getirin. Çünkü ahidden (dolayı) sorumluluk vardır. Ölçtüğünüzde tam ölçün ve dosdoğru terazi ile tartın. Bu, hem daha hayırlı hem de sonuç itibarı ile daha güzeldir. Bilmediğin bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalbin her biri ondan sorumludur. Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme. Çünkü sen hiçbir zaman yeri de yaramazsın, boyca da asla dağlara erişemezsin. Kötü olan bütün bunlar Rabbinin katında hoşlanılmayan şeylerdir.”⁶⁶

Bu ayetlere göre;

1-Allah'a şirk koşmamak,

2-Anne-babaya karşı en güzel davranışları sergilemek,

3-Akrabalara, yakınlara, fakirlere, mahrumlara, yolculara haklarını vermek, onlara yardım etmek,

4-İsrâf etmemek,

5-Cimrilik yapmamak,

6-Helal rızık edinmek,

7-Evlatlarımızı rızık endişesiyle öldürmemek/fakirlik korkusu ile doğmalarına engel olmamak,

8-Fuhuş kabul edilen zinaya yaklaşmamak,

9-Haksız yere insanların canına kıymamak,

10-Hiçbir şekilde insan öldürmemek,

11-Öksüzün/yetimin malını korumak,

- 12-Verilen sözü mutlaka yerine getirmek,
 - 13-Ölçüp tartarken insanların hakkını yememek, yanlış ölçüp tartmamak,
 - 14-Bilmediğimiz ve bizi ilgilendirmeyen şeylerin peşine düşmemek,
 - 15-Kibirden uzak durmak,
 - 16-Her zaman mütevazı olmak,
- gerektiği bildirilmiş ve bunlara uymanın gerekliliği anlatılmıştır.

“فأوحى إلى عبده ما أوحى” “Kuluna neler neler vahyetti”⁶⁷ buyuran Cenab-ı Allah, bütün bu hususları Miraç gecesinde teşri’ buyurmuştur.

İnsanlık için son derece büyük düstur ve ilkeler içeren bu hususlar, hemen hemen bütün peygamberlere indirilen vahiyler doğrultusunda olup insanlığın uyması gereken kurallar olarak belirlenmiş ve hükme bağlanmışlardır. Böylelikle Miraç, Hz. Peygamber (s.a.v.)’e Mekke müşriklerinden gördüğü büyük eziyet ve sıkıntılara karşı verilen manevi bir güç ve rûhî bir zenginlik olmuştur. Ayrıca Miraç, Resûlullah’ın risaletin bütünlüğünü manevi âleminde en iyi şekilde hissetmesini sağlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ruhu, zaman ve mekân perdeleri karşısında alabildiğine zenginleşmiş ve sıkıntı perdelerini yırtıp atmış, hicrete hazırlanmıştır.

Öte yandan “De ki: Ya Rabbî, gireceğim yere doğruluk ve dürüstlük üzere girmemi, çıkacağım yerden de doğruluk ve dürüstlük üzere çıkmamı nasib eyle ve Kendi katından beni destekleyecek kuvvetli bir delil ver bana!”⁶⁸ ayetiyle Hz. Peygamber’e hicret edeceği yere sıdk ve doğruluk üzere ulaştırılması için nasıl dua edeceği öğretilmiştir. Miraç, büyük bir ruhi zenginlik iken hicret de bunun arkasından gelmiş ve böylece Hz. Peygamber (s.a.v.)’in maddi sıkıntılardan kurtulması sağlanmıştır. Bu kadar sıkıntılar içindeyken ruhen ve manen zenginliğe erişmek ancak ilahi huzura kavuşmakla mümkün olup bu da Miraç’ta gerçekleşmiş bulunmaktadır. Allah’ın peygamberine ayetlerinden bir kısmını göstermek üzere Sidretü’l-Münteha’ya kadar ulaştırması, insanın aciz kalacağı bir olaydır. Böyle bir olayı ancak bir peygamber yaşayabilir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gözünün önünden zaman ve mekân kayıtlarının kalkmasıyla gerçekleşen bir olay olarak buna sadece iman edilir.

⁶⁷ en-Necm, 53/10.

⁶⁸ İsrâ, 17/80.

Miraç Olayı Üzerine İman Zaafiyeti Gösterip İrtidat Edenler

en-Nahl sûresi'nde yer alan bazı ayetler, dinden döndürülme eylemlerini ve hicret sahnelerinden birini çok açık bir şekilde içermektedir. Bu işkence ve saldırılara dayanamayan bazı kimseler büyük bir imtihanla karşı karşıya kalmış ve İslâm'a girdikleri halde sonradan irtidat etmişlerdi. Daha sonra bunlara ya da içlerinden bazılarına hicret etme fırsatı doğmuş, onlar da hicret edip, tekrar İslâm'a dönerek, Allah'ın yolunda cihad edenler, sabır gösterip sebat edenler zümresine katılmışlardı. Buradaki "cihad edenler" kavramı, savaş şeklindeki cihadı değil, aksine sabır gösterip, Allah ve dini uğrunda güçlülere, zorluklara katlanmayı ifade etmektedir. Bilindiği gibi bu dönemde kıtal anlamında, cihada/savaşa izin verilmediği için buna imkân yoktu. Nitekim birçok Mekki ayette (ﷻ) "c-h-d" kök fiilinden gelen bu kavram, belirttiğimiz anlamda kullanılmıştır. Bu konuda en belirgin referans "Öyle ise kâfirlere itaat etme, onlara karşı bu Kur'an'la büyük bir mücadele gerçekleştir"⁶⁹ ayetidir. Burada da açıkça görüleceği üzere, Kur'an ile onlara karşı mücadele ve mücadele etmeleri hususuna vurgu vardır.

en-Nahl sûresinde daha önce gelen bazı ayetler, İslâm'dan irtidat etmiş ve tekrar küfürle bütünleşerek, ona gönlünü açan, Müslüman bir gruba yöneltilmiş eleştiriler içermektedir. Bu ayetler, iki yönlü bir imtihan ile karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Bunlardan birincisi herhangi bir zorlama olmadan, dünya hayatını ahiret hayatına tercih etme, dünyaya meyletme, yani güzellikle dünya menfaatine mağlup olma şeklindedir. İkincisi ise zorlama ve işkence ile yaşanan sınavdır. Kanaatimize göre, iki yönlü fitnenin zikredildiği ayetlerden sonra gelen en-Nahl sûresinin 110. ayeti,⁷⁰ zorla dinlerinden döndürülen, sonra bir fırsatını bulup kurtulan ve tekrar İslâm'a dönen, böylece Cenab-ı Allah'ın takdir ve mağfiretine mazhar olan grubu kastetmiştir.

Ayetlerin işaret ettiği irtidat olayının başka bir nedenden kaynaklandığını ifade etmek de mümkündür. O da, yukarıdaki ayetlerden önceki bir grup ayetin tanımladığı, "Kur'an okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın. Çünkü inananlara ve Rabblerine dayananlara o şeytanın gücü yoktur. Onun gücü, sadece kendisini dost edinenlere ve Allah'a ortak koşanlardır. Bir ayetin yerine başka bir ayet getirdiğimiz zaman Allah ne getirdiğini

⁶⁹ Furkan, 25/52.

⁷⁰ "Şüphesiz ki senin Rabbin, mihnet ve işkenceye, zulme ve baskıya uğradıktan sonra Allah yolunda cihad edip sabreden, ardından da hicret edenlerle beraberdir. Rabbin, onların bütün bu güzel hareketlerine karşılık elbette onları bağışlayıp ihsanda bulunacaktır. Çünkü O Gafurdur, Rahîmdir."

bilirken, “Sen (Allah’a) iftira ediyorsun (bu sözleri kendin uyduruyorsun)” derler. Hayır (ama) çokları bilmiyorlar. De ki: “İnananları sağlamlaştırmak ve Müslümanlara yol gösterici ve müjde olmak üzere onu, Ruhü’l-Kudüs (Cebrail), Rabb’inden hak (ve hikmet) gereğince indirdi.” Haktan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili acemi (yabancıdır, açık değildir), bu ise apaçık Arapça bir dildir. Allah’ın ayetlerine inanmayanları Allah doğru yola iletmez, onlar için acı bir azap vardır. Yalanı, ancak Allah’ın ayetlerine inanmayanlar uydurur, yalancılar, işte onlardır.” ayetlerinin⁷¹ doğurduğu ortamdır. Müşriklerin inatçı liderleri, bu ayetleri dillerine dolamış ve bu münasebetle Resûlullah’a saldırılarını yoğunlaştırmış, ona iftiralarda bulunup bu ayetleri yabancı birinden öğrendiğini ileri sürerek propaganda yapmışlar ve bazı Müslümanları da etkilemişlerdi. Keza “tebdil” ayetlerinin, “fitne/imtihan” ayetlerinden sonra inmiş olması da bu görüşü desteklemektedir. “Fitne” ayetlerinden önce bazı ayetler, Allah’ın ahbine ve misakına bağlılıktan söz edip, bunlara aykırı düşmekten sakındırmış, Allah’ın ahdini bozanlar eleştirilmiş ve ona bağlı kalanlar övülmüştür. Böylece ayetler birbirine bağlanmakta ve konu bütünlüğü de sağlanmaktadır.

Ayetler, ahlaki ve sosyal telkinlerle ilgili genel kuralları ihtiva etse de; içerik olarak dikkatlice bakıldığında, kullanılan bazı ifadelerin bulunduğu ayetlerin -fitne olayından bahseden ayetlerden- hemen önce gelmiş olması, bu ayetlerin de olayla ilgili olduğunu ve konuya Allah’ın yolundan alıkoyan ve O’nun ahdini bozanların aleyhine bir giriş mahiyetinde geldiğini göstermektedir. Ayetler aynı zamanda sabırlı olmaya, Allah’ın ahdini dünyevi değerlerle bozmamaya bir çağrı da içermektedir. Zira Allah katındaki insanların yanındakinden daha hayırlıdır. Ayetlerin özünden ve içeriğinden, Allah’ın ahdini bozmanın, İslâm’ın ahdini bozmayı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bu ayetlerden anlaşıldığına göre bazı Müslümanların işkencelere ve sıkıntılara karşı sabırları tükenmiş ya da tükenmek üzereydi. Sıkıntılar o dereceye varmıştı ki, şikâyet etmeye ve sızlanmaya başlamışlardı. Söz konusu ayetler, cesaret verme ve güzel vaatlerde bulunmayla birlikte, sabırsızlık gösterenlere de azarlama mahiyetindedir.

Sonuç

Miraç olayının imanî bir mesele olup, birçok kimsenin imanının sınıandığı bir hadise mahiyetini taşıdığını söylememiz hiç de mübalağa olamaz. Bu

⁷¹ En-Nahl, 16/101-105.

konuda kaynaklarda yer alan bütün rivayet ve bilgilere bakıldığında bu sonuca varılacağını söylemek mümkündür.

Bütün mucizelerin olağanüstü bir durum olmasından dolayı izahının kolay olmadığı bilinen bir gerçektir. Özellikle bu mucizede dünya ile her türlü ilişkinin tamamen ortadan kalktığı, yüce makamlara erişildiği ve melekût âleminin seyredildiği bir hal söz konusudur. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kalp gözü önünden bir takım perdeler kalkar, görme ve işitme şartları ve özellikleri tamamen değişir, zaman ve mekân kuralları dünya hayatındakinden farklı olup, mesafe kavramı ortadan kalkar, meleklerle birlikte seyreden bir beşer peygamber sıfatıyla Rabbinin huzuruna varıp Rabbanî bir feyz âlemine ulaşır. Bu olay, ilahî irade ve risâlet makamının bir parçası olarak değerlendirilmezse, izahı akıl ve kalplerin taşıyamayacağı ve kavrayamayacağı bir hadise olup, bunu okuyan ve işiten insanların sınanmasına yol açar.

Bazılarına göre, İsrâ olayına itiraz edilmezken, sonraki hadiselerin vukuu kabul edilemez şeklinde telakki edilir. Ayette *“O’na ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye...”* (İsra, 17/1) buyrulurken Beytül-Makdis ve çevresindeki ayetlerin kastedilmediği muhakkaktır. Orada Cenab-ı Allah’ın göstereceği mucizelerin mescid ve çevresi ile ilgili olmadığı, İsrâ’dan sonra gösterilecek mucize ve ayetlerin söz konusu olduğu gayet açıktır. Yani İsrâ’dan sonra vuku bulacak Miraç olayı kastedilmiştir. Burada bahsedilen *“ayetlerimizden bir kısmı”*, Cenab-ı Hakk’ın ayetlerinin sonsuzluğundan dolayı *“min”* takısıyla *“sadece bir kısmı”* şeklinde ifade edilmektedir. İlahî kudretin olağanüstülüğünün ve hikmetlerinin yüceliğinin sonsuzluğundan dolayı bu şekilde kullanılmıştır, dememiz mümkündür. Hz. İbrahim için Cenab-ı Allah’ın buyurduğu *“Böylece Biz İbrahim’e göklerin ve yerin gizlilik ve egemenliğini/melekûtunu gösteriyorduk”* (el-En’am, 6/75) ayetindeki, göklerin ve yerin gizli ve bilinmeyen tarafları kastedilmektedir. İsrâ olayında da *“O’na ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye...”* bahsedilen ayetler Kudüs ve çevresi değil, göklerin gizlilikleri olup bununla da Miraç kastedilmiştir.

Kısaca İsrâ ve Miraç olayı, Kur’an-ı Kerim’in nasları ve birçok tarikten gelen ve müttefekun aleyh olan hadis rivayetleriyle subûtu kat’î, ümmetin âlimlerinin büyük bir çoğunluğunun görüşü ile sabit bir mucize olup dinen inkârı mümkün olmayan bir olaydır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, büyük işkence ve sıkıntılarla musibetlerin üst üste geldiği ve yeryüzünün kendisine dar edildiği bir anda o yüce Resulün gönlünü hoş tutmak, manen

kuvvet vermek ve güçlü kılmak için gökyüzünün kapılarının O'na açılması gayet tabii bir ilahi nimet ve ikram değil midir?

Diğer taraftan ayette zikredilen “*Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksâ’ya bir gece yürüyüşü ile götürülmesi*” (İsra, 17/1) sözleri de her iki mescide verilen önemin Cenab-ı Allah katındaki durumunu göstermekte olup, her iki mescidin aynı ayette birlikte zikredilmesi çok manidardır. Bu da Müslümanların bu iki kutsal mekânı muhafaza etmeleri ve onlara sahip çıkıp düşman tasallutundan tarih boyunca kıyamete kadar korumaları gerektiğini işaret etmekte ve bu işaretle görevi bütün ümmet fertlerinin sorumluluğuna bırakmaktadır. Ayrıca bu kutsal mekânların birisinin İsmail’in diğerinin de İshak’ın evladının himayesinde iken İsrâ ve Miraç mucizesiyle her iki mekânın korunmasının artık o günden sonra İsmail’in evladına teslim edildiğini göstermektedir. Zira İshak’ın neslinden gelen İsrâiloğulları’nın peygamberlerine isyanları ve bu peygamberleri öldürmeleriyle lanete uğrayarak Beytü’l-Makdis’in koruyuculuğunu yapamayacakları gösterilip ellerinden alınmış ve o gece Resûlullah’a teslim edilmiştir. Bu nedenle asıl miras hakkı kimde ise bu mekânları onun koruması gerekir.

Bu mucizevî olayın Müslüman ilim adamları tarafından alabildiğine tartışılıp farklı zaviyelerden değerlendirildiği malumdur. Ancak bu tartışmaları yaparken Hz. Peygamber’in hayatında yaşandığı kesin olan bir olay olarak sübutu kat’i bir hadise olduğunu kabul etmeyen bir Müslüman tasavvur edilemez. Sadece yukarıda yaptığımız kaynak değerlendirmeleri ve kaynaklardan aktardığımız bilgiler çerçevesinde bunun vuku bulma şeklinde görüş ayrılıklarının olduğu da muhakkaktır. Fakat genel olarak bu hadisenin vuku bulma şekli üzerindeki ihtilafları bir yana bırakırsak, bu mucizenin meydana geldiğini İsrâ ve en-Necm surelerindeki ayetlerle, birçok tarikten gelen hadis rivayetlerinin bir araya getirilerek değerlendirilmesi halinde, bunun tevatür derecesine ulaşacağını söylemek ilmi bir hakikati yansıtmak demektir. Buna rağmen araştırmaların ve konu ile ilgili ilmi tartışmaların da devamında zarar olmayacağını ifade etmek isteriz.

Kaynakça

- Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1982-1402, I-IV.
- Alfred Guillaume, “Garbta İslam Tetkikleri”, İÜEDF, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1954, I, cüz 1-4, 125.
- Bağavi, *Şerhu's-sünne*, Beyrut 1399/1979, I-XIII.
- Bedruddin el-Ayni, *Umdetu'l-Kârî*, Kahire 1972/1392, I-XVI.
- Buhârî, *es-Sahîh*, Riyad 1419/1999, I.
- Fahrud-din er-Razi, *Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrut 1990/1411.
- Hâkim, *el-Müstedrek*, Beyrut 1986/1406.
- İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, Kahire 1998/1419, I-XVI.
- İbn Hişam *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Beyrut 1971/1391, I-IV.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, Mısır 1970/1390.
- İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Kahire 1992/1413, I-XV.
- İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut 1968/1388, I-VIII.
- Kadı İyad, *Şifâ-i Şerif*, (ter. ve şerh: Y. Kandemir), İstanbul 2012.
- Kadı İyad, *Şifâ-i Şerif Tercümesi* (M. Cemal), İstanbul 1314.
- Kurtubî, *el-Cami' li ahkâmî'l-Kur'an*, Beyrut 1413/1993, I-XVI.
- Mehdi Rızkullah Ahmed, *es-Siretu'n-Nebeviyye fi Dav'i'l-Masâdiri'l-Asliyye*, Riyad 1412/1992.
- Muhammed es-Sûyânî, *es-Siretu'n-nebeviyye*, Riyad 2009, I-IV.
- Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), I-II, İstanbul 1990/1411.
- Muhammed İbn Salih ed-Dimaşkî, *Subulu'l-Hüda ve'r-Reşâd fi Hedyi Hayri'l-İbad*, (çev. Ebu Bekir Sifil), İstanbul 2011, III.
- Musa İbn Raşid el-Azimi, *el-Lü'lü'ü'l-Meknun fi Sireti'n-Nebiyi'l-Me'mun*, Kuveyt 2011/1432, I-IV.
- Müslim, *es-Sahih*, (neşr. Muhammed Fuad Abdalbaki), Beyrut 1965, I-V.
- Salih Sabri Yavuz, “Miraç”, *DİA*.
- Tirmizi, *Sünen*, Beyrut 1990/1411.
- Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, (neşr. Ömer Tedmuri), I-XXV, Beyrut 1993-2003.
- Zehebi, *es-Sîre*, Beyrut 1982/1402.

